

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

DPT: 2593 – ÖİK: 605

SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2001

ISBN 975 – 19 – 2756-0 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 2000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRLIOĞLU
Müsteşar

VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI HAZIRLIK ÇALIŞMALARI
SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
SUNUŞLAR.....	1
I. BÖLÜM : SOSYAL HİZMETLER	9
1.GİRİŞ.....	9
1.1. SOSYAL HİZMETLER KAVRAMI	11
1.2. SOSYAL HİZMETLERİN ROL VE İŞLEVİ	11
2.MEVcut DURUM.....	12
2.1. AİLE HİZMETLERİ.....	12
2.2. YOKSULLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	13
2.3. ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	14
2.3.1. Korunmaya Muhtaç Çocuklar	14
2.3.2. Kurum Bakımı.....	15
2.3.3. Koruyucu Aile Hizmetleri	17
2.3.4. Evlat Edindirme Hizmetleri	17
2.3.5. Aynı ve Nakdi Yardım Hizmetleri	18
2.3.6. Çocuk İstismarı ve İhmali	18
2.3.6.1. Uçurtmayı Vurmasınlar Projesi	19
2.3.6.2. Sevgi Zinciri	19
2.3.6.3. İşe Yerleştirilme ve Gençlik Evleri.....	19
2.3.6.4. Sokak Çocukları.....	20
2.3.6.5. Gündüz Bakım Hizmetleri	20
2.3.6.6. Erken Çocukluk Gelişimi Destekleme Çalışmaları	21
2.4. GENÇLİK HİZMETLERİ.....	21
2.5. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	24
2.6. ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER.....	25
2.7. SAĞLIĞA İLİŞKİN SOSYAL HİZMETLER	25
2.8. SUÇLULARA YÖNELİK HİZMETLER.....	26

	Sayfa No
2.8.1. Tutuklu Çocuklara Uygulanan İyileştirme / Islah Faaliyetleri	28
2.8.2. Hükümlü Çocuklara Uygulanan İyileştirme / Islah Faaliyetleri	29
2.8.3. Tahliye Sonrası Koruma Çalışmaları	30
2.8.4. Genel Çalışmalar	31
2.8.5. Yetişkinlere Uygulanan İyileştirme / Islah Faaliyetleri	31
2.9. GÖÇMENLER	33
2.10. TOPLUMSAL KALKINMA VE SOSYAL HİZMETLER	34
2.11. DOĞAL AFETLER	34
2.12. SOSYAL HİZMETLER VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	36
2.13. SOSYAL HİZMETLERDE İDARİ YAPI	37
2.14. İNSANGÜCÜ	38
3. SORUNLAR	39
4. ÖNERİLER	40
4.1. GENEL	40
4.2. AİLE HİZMETLERİ	40
4.3. YOKSULLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	40
4.4. ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	41
4.5. GENÇLİK HİZMETLERİ	43
4.6. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	44
4.7. ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	45
4.8. SAĞLIĞA İLİŞKİN SOSYAL HİZMETLER	45
4.9. SUÇLULARA YÖNELİK HİZMETLER	46
4.10. TOPLUMSAL KALKINMA VE SOSYAL HİZMETLER/GÖÇMENLER	47
4.11. DOĞAL AFETLER VE SOSYAL HİZMETLER	48
4.12. SOSYAL HİZMETLERDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	49
4.13. SOSYAL HİZMETLERDE İDARİ YAPI	49
4.14. İNSANGÜCÜ	50
II. BÖLÜM : SOSYAL YARDIMLAR	51
1. GİRİŞ	51
2. MEVCUT DURUM	52
2.1 SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDEKİ DURUM	52
2.1.1 Almanya	52
2.1.2 İngiltere	52
2.1.3 Hollanda	53
2.1.4 Fransa	54

	Sayfa No
2.2 TÜRKİYE'DEKİ DURUM	54
2.2.1 Emekli Sandığı	55
2.2.2 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.....	57
2.2.3 Vakıflar Genel Müdürlüğü	60
2.2.4 Sağlık Bakanlığı	60
2.2.5 Belediyeler ve İl Özel İdareleri.....	62
2.2.6 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	62
2.2.6.1 Fon'un Yapısı ve Karar Organı	63
2.2.6.2 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.....	64
2.2.6.3 1998-1999 Yıllarında Fon Gelirleri ve Yapılan Harcamalar	64
2.3 TÜRKİYE'NİN BU ALANDA DÜNYADAKİ YERİ VE MEVCUT DURUMUN VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI HEDEFLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	66
2.4 TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARINDAKİ SORUNLAR ..	67
2.5 SOSYAL YARDIM ALANINDA YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE UYGULANACAK POLİTİKALAR	68
2.5.1 Kısa Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	68
2.5.2 Uzun Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	69
III. BÖLÜM : GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ VE ÖNERİLER	71

SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU**ÜYELERİ**

BAŞKAN	:	Prof.Dr. Beril TUFAN Hacettepe Üniversitesi
RAPORTÖR	:	Tuna ATALAY SHÇEK
RAPORTÖR	:	Dr. Ethem ÇENGELCİ Hacettepe Üniversitesi
DPT Koordinatörü	:	Tülay DOĞAN
DPT Koordinatörü	:	Nurettin KONAKLI
Sosyal Hizmetler Alt Komisyon Bşk.	:	Doç.Dr. Ertan KAHRAMANOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Hizmetler Alt Komisyonu Raportörü	:	Turgay ÇAVUŞOĞLU SHÇEK
Sosyal Hizmetler Alt Komisyonu Raportörü	:	Kenan TOPÇU SHÇEK
Sosyal Yardımlar Alt Komisyon Bşk	:	Filiz İLBAŞ SHÇEK
Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu Raportörü	:	Figen Yıldırım PASLI SHÇEK
Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu Raportörü	:	Erdal BOZKURT Aile Araştırma Kurumu

- ÜYELER** :
- Prof.Dr.Gönül AKÇAMETE** Ankara Üniversitesi
 - Prof.Dr. Nuran AKDEMİR** Hacettepe Üniversitesi
 - Haydar ALPASLAN** Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü
 - Diş Hekimi Süha ALPAY** Türkiye Diş Hekimleri Birliği.
 - Prof.Dr. Ömer Zühtü ALTAN** Anadolu Üniversitesi
 - Yadigar ALTINSU** SYDTF
 - Prof. Dr. Kadir ARICI** Gazi Üniversitesi
 - Emin ALIMCI** Devlet Personel Başkanlığı
 - Prof.Dr. Sevil ATAUZ** Hacettepe Üniversitesi
 - Doç.Dr. Serpil AYTAÇ** Uludağ Üniversitesi
 - Şebnem Balcı GÖKÇEOĞLU** Galatasaray Üniversitesi
 - Enis BAĞDADIÖĞLU** Türk-İş
 - Tunay BALCI** Türkiye Kızılay Derneği
 - Nazife BULAT** SHÇEK
 - Prof. Dr. Işıl BULUT** Hacettepe Üniversitesi
 - Prof. Dr. Latife BIYIKLI** Ankara Üniversitesi
 - Nermin BÖRÜ** Aykan Çocuk Yuvası ve Koleji
 - İlyas ÇELİKOĞLU** DPT
 - Jale ÇETİNKAYA** SHÇEK
 - Ercan ÇETİN** SYDTF
 - Hüsamettin ÇETİN** SHÇEK
 - Dr. Aylin ÇİFTÇİ** İstanbul Büyükşehir Belediyesi
 - Av. Sabahat ÇİNE** SHÇEK
 - Emel DANIŞOĞLU** DPT
 - Şükran DANIK** Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
 - Ercan DANSUK** DPT
 - Psikolog Dr. Gülçin DEMİR** Adalet Bakanlığı
 - Prof. Dr. Sait DİLİK** Işık Üniversitesi
 - Bülent DOĞAN** Adalet Bakanlığı
 - Eyyüp DOĞAN** Körler Federasyonu
 - İnci ELDEM** SHÇEK
 - Salih ERBAŞ** Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
 - Turgut ERBAŞAN** SHÇEK
 - Güzin ERDOĞAN** Devlet İstatistik Enstitüsü
 - Prof.Dr. Gönül ERKAN** Hacettepe Üniversitesi
 - Aygül FAZLIOĞLU** GAP İdaresi
 - Dr. Zerrin FIRAT** Uludağ Üniversitesi
 - Prof. Dr. Nüvit GEREK** Anadolu Üniversitesi
 - Fikret GÖKÇE** Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
 - Tahsin GÜÇLÜ** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
 - Av. Turhan İÇLİ** Körler Federasyonu
 - Aysema KALAYCIOĞLU** SHÇEK.

Mustafa KARAOĞLU Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
Hülya KESKİN Sağlık Bakanlığı
Doç. Dr. Şener KOÇYILDIRIM Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KONRAT Anadolu Üniversitesi
Mehmet KÖKSAL SHÇEK
Prof. Dr. Sema KUT Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yeşim Gökçe KUTSAL Türk Tabipler Birliği
Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU Marmara Üniversitesi
Yavuz LOSTAR Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Yavuz MORAN Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
Aygül NALBANT Adalet Bakanlığı
Zeynep NEFES SHÇEK
Doç. Dr. Yaşar ÖZBAY Karadeniz Teknik Üniversitesi
Birsel ÖZCAN Vakıflar Genel Müdürlüğü
Arif Hikmet ÖZÇETİN Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
Kamil ÖZDEN Yardımsevenler Derneği
Gülten ÖZDEN SYDTF
Faruk ÖZTİMUR Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
Sonnur ÖZZAİM SHÇEK
Ulviye SARIGÖL SHÇEK
Serhan SERTER Milli Eğitim Bakanlığı
Hüseyin Tekin SEVİL Türkiye Sakatları Koruma Vakfı
Faruk SEVİNDİ SHÇEK
Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Günsel TERZİOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nihal TURAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan TOMANBAY Hacettepe Üniversitesi
Rıfat TÜRKER Vakıflar Genel Müdürlüğü
Lütfiye TÜRKMEN SYDTF
Sunay YILDIRIM Hazine Müsteşarlığı
Sabahattin YILDIZ Çankaya SYDTV Müdürü
Seda YILMAZ Anne-Çocuk Eğitim Vakfı
Gürol UÇ İş ve İşçi Bulma Kurumu
Yılmaz UZUNER Adalet Bakanlığı

ALT KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ**1.SOSYAL HİZMETLER ALT KOMİSYONU ÜYELERİ**

- Başkan** : Doç. Dr. Ertan KAHRAMANOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
- Raportör** : Turgay ÇAVUŞOĞLU
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Koordinatörler** : Tülay DOĞAN
Nurettin KONAKLI
Devlet Planlama Teşkilatı

ÜYELER

Adı ve Soyadı	Kurumu
Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Nuran AKDEMİR	Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu
Doç. Dr. Serpil AYTAÇ	Uludağ Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Sevil ATAÜZ	Hacettepe Üniversitesi SHYO
Tunay BALCI	Türkiye Kızılay Derneği
Nazife BULAT	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Prof. Dr. İŞİL BULUT	Hacettepe Üniversitesi SHYO
Nermin BÖRÜ	Aykan Çocuk Yuvası ANKARA
Hüsamettin ÇETİN	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Dr. Gülçin DEMİR	Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Gn.Md.
Eyyüp DOĞAN	Türkiye Körler Federasyonu
Turgut ERBASAN	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Prof.Dr. Gönül ERKAN	Hacettepe Üniversitesi SHYO
Aygül FAZLIOĞLU	Gap İdaresi
Dr.Zerrin FIRAT	Uludağ Üniversitesi
Av.Turhan İÇLİ	Körler Federasyonu
Aysema KALAYCIOĞLU	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Hülya KESKİN	Sağlık Bakanlığı
Prof.Dr. Sema KUT	Hacettepe Üniversitesi SHYO
Zeynep NEFES	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Kamil ÖZDEN	Yardımsevenler Derneği
Sonnur ÖZZAİM	SHÇEK Genel Müdürlüğü
Prof.Dr.Günsel TERZİOĞLU	Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi YO.
Prof.Dr. Nihal TURAN	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler YO
Seda YILMAZ	Anne Çocuk Eğitim Vakfı

2. SOSYAL YARDIMLAR ALT KOMİSYONU ÜYELERİ

- Başkan** : Filiz İLBAŞ
SHÇEK Genel Müdürlüğü
- Raportörler** : Erdal BOZKURT
Aile Araştırma Kurumu
- Koordinatörler** : Tülay DOĞAN
Nurettin KONAKLI
Devlet Planlama Teşkilatı

ÜYELER

Adı ve Soyadı	Kurumu
Emin ALIMCI	Devlet Personel Başkanlığı
Haydar ALPASLAN	Posta İşletmeleri genel Müdürlüğü
Süha ALPAY	Türkiye Diş Hekimleri Birliği
Prof.Dr. Kadir ARICI	Gazi Üniversitesi İİBF
Prof.Dr.Ö.Zühtü ALTAN	Anadolu Üniversitesi İİBF
Yadigar ALTINSU	SYDTF
Enis BAĞDADIÖĞLU	Türk-İş
Şebnem GÖKÇEOĞLU BALCI	Galatasaray Üniversitesi
İlyas ÇELİKOĞLU	DPT
Dr.Ethem ÇENGELCİ	Hacettepe Üniversitesi SHYO.
Ercan ÇETİN	Yenimahalle SYDT Vakfı
Prof.Dr. Sait DİLİK	Işık Üniversitesi
Hasan DİNÇSOY	T.C. Emekli Sandığı
Eyyüp DOĞAN	Türkiye Körler Federasyonu
Ercan DANSUK	DPT
Bülent DOĞAN	Adalet Bakanlığı
Şükran DANIK	Kadının Statüsü ve Sorunları Gn.Md.
İnci ELDEM	SHÇEK Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
Salih ERBAŞ	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
Güzin ERDOĞAN	DİE
Dr.Zerrin FIRAT	Uludağ Üniversitesi
Prof.Dr.Nüvit GEREK	Anadolu Üniversitesi
Fikret GÖKÇE	Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
Tahsin GÜÇLÜ	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Turhan İÇLİ	Türkiye Körler Federasyonu
Prof.Dr.Sema KUT	Hacettepe Üniversitesi SHYO.
Doç.Dr.Şener KOÇYILDIRIM	Hacettepe Üniversitesi SHYO.
Hülya KESKİN	Sağlık Bakanlığı

Mustafa KARAOĞLU
Dr.Nilgün KÜÇÜKKARACA
Yavuz LOSTAR
Yavuz MORAN
Aygül NALBANT
Zeynep NEFES
Arif Hikmet ÖZÇETİN
Gülten ÖZDEN
Kamil ÖZDEN
Faruk SEVİNDİ
Prof.Dr.Ali Nazım SÖZER
Prof.Dr.İlhan TOMANBAY
Prof.Dr.Beril TUFAN
Rıfat TÜRKER
Lütfiye TÜRKMEN
Sunay YILDIRIM
Sabahattin YILDIZ
Seda YILMAZ

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
Hacettepe Üniversitesi SHYO
Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Aile Araştırma Kurumu
Adalet Bakanlığı
SHÇEK Genel Müdürlüğü
Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
SYDTF
Türkiye Yardımseverler Derneği
SHÇEK Ankara İl Müdürlüğü
D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi SHYO
Hacettepe Üniversitesi SHYO
Vakıflar Genel Müdürlüğü
SYDTF
Hazine Müsteşarlığı
SYDTF Çankaya İlçe Vakfı
Ana Çocuk Eğitim Vakfı

SUNUŞ

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık aşamasında sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanlarını birlikte ele alan “Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu” kurulması ve bu sektördeki uzman elemanların görüş ve önerilerine başvurulması, bu konuya verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde yaşanan toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlar, etkili önlemleri ve acil çözüm yollarını gerektiren boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle, ülkemizde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlarla ilgili konulara verilen önem, teorik ve pratik açıdan giderek artmaktadır.

Konu, kavramsal yönden ve uygulayıcı kurumlar bakımından geniş akademik tartışmaları ve uygulamadaki sorunları mercek altına almayı gerektiren özelliklere sahiptir.

Ancak, “sosyal hizmetler” kapsamında sunulan pek çok hizmetin bazı yönleri itibarıyla, “sosyal güvenlik” kavram ve uygulamalarıyla çakışması; bazı yönleri itibarıyla de sosyal güvenlikle doğrudan ilişki kurulamayacak bir karaktere sahip olması; “sosyal yardım” hizmetlerinin ise, bazı durumlarda sosyal hizmet kurumları tarafından, bazı durumlarda ise sosyal sigorta kuruluşları veya diğer başka örgütler eliyle sunuluyor olması, durumun incelenmesini ve çözümlenmesini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır.

Sosyal hizmetler, toplumun değişimini hızlandıran ve toplumsal kalkınmaya yön veren hizmetleri başlatma ve yürütme ve her türlü sosyal soruna yönelme yetki ve sorumluluğuna sahip kendine özgü bir uygulama alanıdır. Bu özelliği açısından, sosyal hizmetlerle ilgili yorum ve değerlendirmelerin, salt sosyal güvenlik ve sosyal yardım kavramlarıyla ele alınması, bilimsel açıdan yeterli değildir.

Sosyal hizmetler, gelişmiş ülkelerde temelde sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü ilkeleri, değerleri, çalışma yöntemleri ve kuralları doğrultusunda, gereksinim içindeki bireyleri, aileleri ve toplulukları işlevsel hale getirmeyi ve toplumsal değişme ve gelişmeyi hızlandıracak çalışmaları başlatıp yürütmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, çalışma alanı çok geniş, hedef kitlesi ise sadece yoksullarla sınırlı olamayacak kadar çeşitlidir. Aileler, çocuklar, gençler, yaşlılar, özürülüler, güç koşullardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar, alkolikler, uyuşturucu madde kullananlar, suçlular, afetlerden zarar görenler, yoksullar ve benzeri diğer birey ve gruplar bu hizmetlerden yararlanırlar. Bunun yanısıra, sosyal hizmetler yerel düzeydeki toplumların gelişme ve değişmesi yönündeki hizmet ve yardım programlarını da içermektedir.

Sosyal yardım hizmetleri ise, yoksulluk ve yoksullarla ilgili bir bakış açısına ve uygulama anlayışına dayanır. Bu yönüyle de, “sosyal güvenlik” kavram ve uygulamasıyla doğrudan çakışmaktadır. Sosyal yardım yerel ölçülere göre, yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve onların geçindirmekle yükümlü olduğu aile bireylerine kendi kendilerine yeterli hale gelebilmeleri için, sosyal hizmet mesleki müdahalesi ile birlikte, kamu makamları tarafından karşılıksız olarak ayni ve nakdi bir biçimde sunulur.

Sosyal yardımlardan yararlanmada, muhtaçlık durumu veya Avrupa Sosyal Şartı'na atıfta bulunan Avrupa Sosyal Şartı Bağımsız Uzmanlar Kurulu'nca işaret edildiği şekilde; “yeterli geçim kaynaklarına sahip olamama durumu”, temel bir koşuldur. Oysa, sosyal hizmetlerde kural olarak (sosyal yardım alanı hariç) böyle bir zorunluluk yoktur. Sosyal hizmetler, yeterli geçim kaynaklarına sahip olan veya olmayan herkesin gereksinim duyabileceği ve talep edebileceği hizmetlerdir.

Ancak, “sosyal yardım” hizmetlerinin, sosyal hizmetlerle içiçe olduğu ve bir bütünlük içinde sunulduğu durumlar da vardır. Örneğin, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerden kaynaklanan sosyal sorunlar, sosyal hizmetleri ve sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarını da zorunlu olarak ilgilendirmektedir.

Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerdeki genel ve yaygın yoksulluk veya batılı ülkelerde 1980'li yıllardan sonra belirginleşmeye başlayan bir tür yeni yoksulluk, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardım kavram ve kurumlarının birlikte planlama yapmasını, birlikte ölçütler belirlemesini ve hedef gruplarına yönelik benzer veya farklı programları ortaklaşa oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Bunun sonucunda ise, bazı kavram karışıklıkları, kurumlar arası yetki ve koordinasyon sorunları ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki tartışmaların sonucunda, komisyonumuz sosyal hizmetleri, sosyal yardımlar da dahil olmak üzere pek çok hizmet alanını kucaklayan geniş bir kapsam içinde ele almış, sosyal yardımları ise, sosyal güvenliğin bir yöntemi ve sosyal hizmetlerin bir uygulama alanı olarak kabul etmiştir.

Türkiye'de sosyal hizmetler (ve sosyal yardımlar) alanında, Cumhuriyet dönemindeki genel ve özel nitelikteki hukuksal düzenlemeler, gerekli temel alt yapıyı oluşturmuş durumdadır. Bu sürecin devamı olarak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile sosyal hizmetlerin gelişmesi için bir başka olumlu adım daha atılmıştır. Bununla beraber, ülkemizdeki sosyal hizmet uygulamalarında, çağdaş toplumlarda olduğu gibi, insanın ve toplumun gelişmesine ve yaşam niteliğinin yükseltilmesine yeterince katkı sağlanamadığı da bir gerçektir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında oluşturduğu “Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu” bu gerçeği gözönünde bulundurarak, gelişmekte olan ülkemizin bu alanda evrensel hizmet kalitesine ulaşması yönünde çalışmalarını sürdürmüştür. Üyelerimizin özverili

çabalarının bu sonuca katkıda bulunduğunu görebilmek, Komisyonumuz için en büyük mutluluk olacaktır.

“Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu”, 10.12. 1999 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı’nda ilk toplantısını yapmış ve katılan üyelerin aldıkları karar doğrultusunda, “Sosyal Hizmetler” ve “Sosyal Yardımlar” olarak iki alt komisyona ayrılmıştır. Bundan sonraki çalışmalar alt komisyonlarda yürütülmüş ancak, ana komisyon da 27.12.1999 tarihinde ara değerlendirme ve 18. 1. 2000 tarihinde genel değerlendirme için Devlet Planlama Teşkilatı’nda iki kez toplanarak alt komisyon raporlarını tartışmış ve karara bağlamıştır.

Komisyonumuzun raporu bu çalışma düzeninin bir sonucu olarak “Sosyal Hizmetler” ve “Sosyal Yardımlar” adını taşıyan iki bölümden oluşmakta ve her bölümün sonunda özgün değerlendirme ve öneriler yer almaktadır. Bunun yanı sıra, raporun genel değerlendirme ve önerilerini içeren bir sonuç bölümü de bulunmaktadır.

Komisyonumuzda çok değerli katılımcılar yer almıştır. Ülkemiz sorunlarına duyarlı, çağdaş ve yapıcı katkılarıyla Raporumuzun değerini arttıran, Komisyonumuzun üretken ve özverili üyelerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, Devlet Planlama Teşkilatı’nın değerli yöneticilerine, DPT Uzmanlarından Tülay Doğan ve Nurettin Konaklı’ya da teşekkürlerimi sunar; Sekizinci Beş Yıllık Plan döneminde Ülkemize, Ulusumuza ve bütün insanlığa esenlikler dilerim.

Prof. Dr. Beril TUFAN
Sosyal Hizmetler ve Yardımlar
Özel İhtisas Komisyonu
Başkanı

SUNUŞ

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca kurulan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu 10.12.1999 tarihinde toplanmış, komisyonun çalışma usul ve esaslarını belirlemiş, yapılan tartışmalardan sonra Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar olmak üzere iki alt komisyon kurulmasını kararlaştırmıştır.

Sosyal Hizmetler Alt Komisyonu ilk toplantısını 15.12.1999 tarihinde yapmıştır. Toplam altı toplantı yapan Sosyal Hizmetler Alt Komisyonunda çeşitli kurum ve kuruluşlardan katılan 28 üye görev almıştır.

Sosyal Hizmetler Alt Komisyonu'nda sosyal hizmetlere ilişkin temel kavramlar, içerik, işlev ve hizmet türleri geniş bir kapsamda ele alınarak tartışılmış, bugünkü durum irdelenerek öneriler getirilmiştir.

Komisyonumuz çalışmaları, Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün tahsis ettiği salonda gerçekleştirilmiştir.

Komisyonumuzun görevini kısa bir sürede hakkıyla yerine getirmesi hiç kuşkusuz birbirinden değerli üyelerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Kendilerine bu özverili katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür etmeyi bir borç bilmekteyim.

Ayrıca, bizlere yardımlarını esirgemeyen DPT Uzmanlarından Tülay Doğan ve Nurettin Konaklı ile bize çalışmalarımız için yer ve imkanlarını tahsis eden SHÇEK Genel Müdürü Dr.Bülent İlik'e Komisyonumuz üyeleri ve şahsım adına teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla,

Doç. Dr. Ertan KAHRAMANOĞLU
Sosyal Hizmetler Alt Komisyonu
Başkanı

SUNUŞ

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmasına yönelik olarak kurulan Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu ilk toplantısını 10.12.1999 tarihinde gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda yapılan tartışmalardan sonra Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar olmak üzere iki Alt Komisyon oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu, ilk toplantısı 15.12.1999 tarihinde olmak üzere, toplam beş toplantı yapmıştır. Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu'nda çeşitli kurum ve kuruluşlardan katılan toplam 46 üye görev almıştır.

Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu'ndaki çalışmalar, mevcut sosyal yardım programlarını uygulayan kuruluşların kuramsal boyut ile örtüşen ya da karşıt olan noktalarının belirlenerek bir sosyal yardım politikasının oluşturulması için her Komisyon üyesinin görüş ve önerilerinin derlenmesi biçiminde yürütülmüştür.

Komisyonumuz, çalışmalarını Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı ile Başbakanlık SHÇEK Genel Müdürlüğü'nde gerçekleştirmiştir.

Komisyonumuzun her üyesinin aktif katılımı sonucunda son derece verimli ve üretken bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Kendilerine bu özverili katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilmekteyim.

Ayrıca, bizlere yardımlarını esirgemeyen DPT Uzmanlarından Tülay DOĞAN ve Nurettin KONAKLI ile Komisyon çalışmalarımız için kurumsal olanaklarını seferber eden Aile Araştırma Kurumu Başkan Vekili Vasfı KANDEMİR ile SHÇEK Genel Müdürü Dr. İ.Bülent İLİK'e Komisyonumuz üyeleri ve şahsım adına teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla,

Filiz İLBAŞ
Sosyal Yardımlar Alt Komisyonu
Başkanı

I. BÖLÜM: SOSYAL HİZMETLER

1. GİRİŞ

Sosyal hizmetlerin gelişmesi ve etkililiği sosyal devlet anlayışı ile yakından ilişkilidir. Ülkelerin sosyal düzenlerini oluşturan Sosyal Devlet sistemleri büyük ölçüde tarihsel geçmişiyle bağlantılıdır. Ülkemizde sanayileşme girişimi batılı ülkelerden yaklaşık 100 yıl sonra, 1930'lu yıllarda başlamıştır. Bu 100 yıllık gecikme, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal yapımıza yansımıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren başlayan sanayileşme sürecinde, yeterli sermaye birikimi bulunmadığı için zorunlu olarak devletçilik politikası uygulanmış, daha sonra karma ekonomi modeli benimsenmiş ve 1980'li yılların başından itibaren liberal ekonominin etkisi görülmeye başlamıştır.

1961 Anayasası ile Türkiye'de sosyal devlet ilkesi kabul edilerek bireylerin "insan" olmalarından kaynaklanan bazı hakları olduğu belirtilmiş, söz konusu hak'ları hayata geçiren düzenlemeler yapılmıştır. Sosyal düzenin şekillenmesinde büyük ölçüde katkıda bulunan 1961 Anayasası'ndan sonra 1982 Anayasası da sosyal düzen bakımından ayrıntılı ve ileri düzeyde haklar sağlayıcı hükümler getirmiştir. Korunmaya muhtaç kişiler, engelliler (özürlüler), yaşlılar, yurt dışındaki Türk işçileri ile sağlık, işsizlik, cehalet gibi sosyal risklerden ayrıntılı olarak söz eden Anayasamız, özellikle korunmaya ihtiyacı olan kesimlere yönelik hizmetler için devlete önemli görevler yüklemiştir. Devlet, zor durumda olan, kendi kendine yetemeyen ve başkasından yardım almak zorunda kalan kişileri, Anayasamızın 61. maddesine göre sosyal hizmetler ve yardımlarla desteklemekle yükümlü kılınmıştır.

2000'li yıllara girdiğimiz bu günlerde Dünya, 1950'li-1960'lı yılların Dünyasından oldukça farklıdır. Dünya, ekonomik ve sosyal yapıda yeni düşünce ve gelişmelere neden olan bir "küreselleşme" sürecinden geçmektedir. Özellikle son yirmi yıl içinde Dünyada küreselleşme ve rekabete dayanan piyasa ekonomisinin hakimiyeti yanında 1990'lı yıllarda Japonya'nın dünya ekonomisinde üstlendiği rolün artması, bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak bilgilerin çok çabuk yayılması ve teknoloji alanında ortaya çıkan uluslararası rekabet dünya ekonomisinde önemli gelişmelere neden olmuştur. Artık Dünyada sermaye, bilgi, teknoloji, hammadde ve onlar kadar yüksek olmasa da emek transfer edilebilmekte, bu durum uluslararası rekabetin şiddetini artırırken uluslararası pazar ile yerel pazarlar ayrılmaz bir bütün oluşturmakta, devletin ekonomiye müdahale alanlarının daraldığı gözlenmektedir. Devlet bütçe açıklarını kapatmak ve gelir sağlamak yanında ekonomik etkinliği artırmak çabası ile özel sektörle rekabet halinde olduğu alanlardan çekilmekte ve ekonomik faaliyetlerini yeniden düzenlemektedir. Bu aşamada "özelleştirme" yoğun olarak başvurulan bir yol olmaktadır. Ekonomi açısından bakıldığında, özelleştirmenin başta istihdam olmak üzere çeşitli alanlardaki etkisi kamu kesiminin sahip olduğu göreceli öneminden etkilenmektedir. Çünkü, kamu kesiminin büyüklüğü ve ekonomi içindeki etkinliği ülkeler arasında büyük

farklılıklara neden olmaktadır. Günümüze kadar geçen süreçte bu farklılığın çok sayıdaki nedenlerle gittikçe büyüdüğü gözlenmektedir. Sonuçta, sosyal verimliliği büyük ölçüde düşüren, gelir dağılımındaki dengeleri daha da bozan ve sosyal yapıda dalgalanmalara yol açan bir ekonomik yapının şekillendiği görülmektedir.

Küreselleşme sürecine bağlı olarak “sosyal devlet” anlayışında da değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Devletin küçülmesi, sosyal devletin rolünün azaltılması, “sosyal” sözcüğünün “sınırlı ve sorumlu” olarak değiştirilmesi gibi görüşler dile getirilir olmuştur. Ancak, bu görüşlere karşın, küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin sosyal yapı üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasını ve daha eşit bir refah dağılımı ve işsizliğin azaltılmasını sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi ve yeni düzenlemelere gidilmesi gerektiği de yoğun olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Esas itibariyle devletin ekonomi içindeki payını belirlemede iki temel ölçüte başvurulduğu söylenebilir. Bunlar;

- 1- Toplam vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payı,
- 2- Toplam kamu harcamalarının milli gelir içindeki payıdır.

Bu ölçütler çerçevesinde konuya yaklaşıldığında, yapılması gerekenin vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payının artması ve bu yolla eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler gibi toplumsal verimliliği yükseltici hizmetlerin gelişmesinin sağlanması ve gelir dağılımının daha dengeli hale getirilmesidir.

Sosyal hizmetlerin toplumun kendi inisiyatifi ile özel kesimce yerine getirilmesi yönündeki önerilerin günümüzde özellikle “devletin küçülmesi” doğrultusundaki savlarla birlikte dile getirildiği görülmektedir. Ancak, bu hizmetlerin tümüyle topluma bırakılması ve özel kesimce oluşturulmasının beklenmesi halinde bunun sosyal bir maliyetinin olacağı bir gerçektir. Çünkü, bu hizmetlerin özel kesim tarafından karşılanması sonucu özellikle muhtaçlık düzeyindeki birey ve gruplar için adil olmayan bir dağılım meydana gelir ki, bu da toplumda sağlıksız bir yapının oluşmasına yol açar. Aslında, bir kısım sosyal hizmetlerin özel kesim tarafından yerine getirilmesi söz konusu olabilir. Ancak, toplum içinde bu hizmetleri, maliyeti ya da yetersizlikleri nedeniyle alamayanların olacağı hiçbir zaman göz ardı edilmemeli, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak bu hizmetlerin ihtiyacı olanlara sunulması üzerinde önemle durulmalıdır.

2000’li yıllara girerken, insanlığın geçirmekte olduğu evrim süreci içinde ve Avrupa Birliği’ne geçiş sürecini yaşadığımız koşullarda Türkiye’nin konumu henüz “sosyal devlet” anlayış ve sisteminden vazgeçmesine elverişli gözükmemektedir. Hatta, mevcut sosyal önlemlerin geliştirilerek devamı, ulusumuzun geleceği ve milli birlik ve beraberliğimizin bütünlüğü açısından gereklidir.

1.1. SOSYAL HİZMETLER KAVRAMI

Komisyon çalışmalarının başlangıcında, sosyal hizmetlerin tanımlanması ve böylece çerçevesinin oluşturulması gerekli görülmüş ve aşağıda yazılı uluslararası alanda kabul edilen tanım temel hatlarıyla kabul edilmiştir.

Sosyal hizmetler, insanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde; aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünüdür.¹

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, sosyal hizmetler geniş bir uygulama alanına sahip olup, birey, grup ve toplulukların gelişmesini, refah ve mutluluklarının sağlanmasını temel olarak amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde sosyal hizmetler, aileler, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler (özürlüler), güç koşullardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar, sosyal sapma gösteren gruplar (alkolikler, uyuşturucu madde kullananlar v.b), suçlular, yoksullar gibi birey ve gruplar ile yerel düzeydeki toplumları gelişme ve değişmesi yönündeki hizmet ve yardım programlarını içermektedir.

1.2. SOSYAL HİZMETLERİN ROL VE İŞLEVİ

Sosyal hizmetlerin yakından ilişkili bulunduğu “kalkınma” kavramı sadece ekonomik büyümeyi değil sosyal gelişmeyi de içeren bir kavramdır. Çünkü, sadece ekonomik büyüme ve gelişme sağlandığı takdirde toplumdaki sorunların çözüleceğini beklemek olanaksızdır. Bu nedenle, ekonomik ve sosyal gelişme kavramlarının kalkınma süreci içinde bir bütün olarak görülmesi gerekir.

Sosyal kalkınmanın önemli araçlarından biri de sosyal hizmetlerdir. Sosyal yapının gelişmesi ve değişmesinde birinci derecede rolü olan sosyal hizmetler günümüzde artık sadece muhtaç bireylere, yoksullara, marjinal gruplara hizmet götürme görevi ile sınırlı olmayıp, insan kaynaklarının geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve yerel toplumların kalkınmasının gerçekleştirilmesinde de önemli görevlere sahip bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal hizmetlerin gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesindeki rolünü de vurgulamak gerekir.

Sosyal hizmetler bu rol ve görevlerini dinamik bir yaklaşımla koruyucu-önleyici, iyileştirici-rehabilite edici, değiştirici-geliştirici yöndeki temel işlev ve amaçları doğrultusunda yerine getirme durumundadır.

¹ Robert L. Barker, **The Social Work Dictionary**, Silver Spring, Maryland NASW Press, 1991

Sosyal hizmetlerin sosyal kalkınma kapsamında oynadığı önemli rol ve yerine getirdiği görev, toplumu oluşturan birey ve grupların kalkınma sürecinden yararlanmalarını, bu sürece uyum sağlamalarını ve katılımında bulunmalarını gerçekleştirme yönünde olmaktadır. Bu ise, sosyal hizmete muhtaç birey ve grupların ihtiyaçlarının karşılanması ve çözümlenmesi, onların kendi kendilerine yeterli hale gelmelerinde yardımcı olunması ile ilgili rol ve görevlerle sınırlı kalmayıp, yerel toplumlara (topluluklara) kalkınma yönünde gerekli dinamizmi kazandırma, toplumun gelişmesi ve değişmesi yönünde toplum üyelerinin katılımını sağlama ve bir bütün olarak toplumun sosyal yaşamının geliştirilmesinde aktif rol alma ile ifadesini bulmaktadır.

Sosyal hizmetlerin belirgin işlevlerinden bir diğeri de devletin gelir dağılımını düzenleme araçlarından biri olarak önem kazanmaktadır. Sosyal hizmetler özellikle gelirin dağılımında önemli role sahiptir. Çünkü, bu yolla devlet kendi zorunlu işlevlerinin (barış, huzur ve adaletin sağlanması gibi) yerine getirilmesi için çeşitli gruplar arasında yeniden gelir dağıtıcı harcamalar yapmak durumundadır. Devletin yaptığı harcamalar ve hizmetlerden yararlanma durumunda olanlar, yeniden gelir dağılımında önemli etkiye sahiptir. Devletçe yapılan sosyal amaçlı harcamalar, bireyin yaşamını olumsuz yönde etkileyen risklerle karşılaşması halinde tehlikenin getirdiği harcamalar da dahil geçim garantisi sağlama amacına yöneliktir. Geçim garantisi her zaman gelir garantisi anlamına gelmemekte, ihtiyaç durumunda insanın iyilik haline yönelik gerekli sosyal hizmetlerin (koruma, bakım, iyileştirme, rehabilitasyon, destekleme, savunuculuk v.b.) verilmesi anlamını da içermektedir. Bunun sağlanması ise, bireylerin yarınlarnını güvence altına almak demektir ki, en genel tanımı ile bu, **insanın yarınından emin olma garantisidir.**

İnsana yapılacak yatırım, kuşkusuz, kaynak israfı anlamına gelmeyip sağlıklı ve güçlü bir toplumun yaratılmasında, yarınlarnının garanti altına alınmasında önemli ve temel bir anlama sahiptir. Bu nedenle, sosyal hizmetlere yapılacak her yatırımın ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi yönündeki her çabanın önemi büyüktür.

2. MEVCUT DURUM

2.1 AİLE HİZMETLERİ

Anayasamızda da ifadesini bulduğu üzere aile, toplumun temel birimidir. Aile, üyelerinin barınma ve bakım gibi fiziksel; sevgi, güven, şefkat gibi duygusal; toplumsallaşma, öğrenme gibi sosyal ve zihinsel; üreme gibi cinsel ihtiyaçlarını karşılama işlevi çerçevesinde sağlıklı bir toplum oluşumunun vazgeçilmez temel kurumu olma özelliğini sürdürmektedir. Hiç kuşkusuz, sağlıklı aileler güçlü ve sağlıklı toplumlara oluşturur. Bu nedenle, her toplum kendini meydana getiren birimlerin yani ailelerin sağlık ve bütünlüğünü önemsemek, ve onu korumak durumundadır. Ailenin etkinliğinin sağlanması, toplumdaki ekonomik ve sosyal karakterli birçok koşul ve

önlemin etkililiği ile doğrudan ilişkilidir. Bunlar içinde aileye yönelik sosyal hizmetler önemli bir konuma sahip bulunmaktadır.

Ailelere yönelik sosyal hizmetlerin amacı, aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesi ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişme ve doyurucu yaşam sürmelerine, ailenin toplumda uyumlu bir birim olarak işlemesine yardımcı olmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, aile üyelerini birer birey olarak doğrudan ilgilendiren çocuklara, yaşlılara, özürülere yönelik hizmetler, sosyal yardımlar gibi “bireysel sosyal hizmetler”in yanı sıra doğrudan aileye yönelen ve “aile hizmetleri merkezi” gibi kuruluşlar aracılığı ile yerine getirilen uygulamaların rolü önemlidir. Bu kuruluşlar genellikle, aile tedavi ve danışması, aile yaşamı açısından eğitim ve ailenin sosyal kurumlarla ilişkisini düzenleme ve savunuculuk olmak üzere üç yönde oluşturulan hizmet programlarıyla yararlı olmaktadır.

Bugün ülkemizde, aileye doğrudan yönelen sistemli ve yaygın bir hizmet ağının varlığından söz etmek güçtür. Her ne kadar yasalarımızda ailenin korunması ve desteklenmesine önem ve öncelik veriliyorsa da uygulamadaki yetersizlik çok açık olarak karşımızda durmaktadır. Bu konuda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) ile bazı dernek ve vakıfların sınırlı da olsa bazı çalışmalar içinde bulunduğu görülmektedir.

SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından kurulan ve bugün sayısı Türkiye genelinde 28’i bulan Toplum Merkezlerine aileye yönelik hizmet sunma görevi de verilmiştir. Ancak, Toplum Merkezleri ile aile hizmetlerinin birbirinden çok farklı amaç ve işlevlerinin nasıl bağdaştırılabildiği tartışmalı bir konu olmaktadır. Yine, SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından işletilen ve aile hizmetleri kapsamına dahil edilen Kadın Konukevlerinin (toplam 6 kuruluş) de hizmetlerinin ne derecede doğrudan ailenin bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesinde etkili olduğu ele alınmaya değerdir.

Bugün ülkemizde, doğrudan aileye yönelen, ailenin bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesini sağlayan kapsamlı ve sistemli bir sosyal hizmetler ağının oluşturulması ihtiyacı oldukça önem taşımaktadır.

2.2. YOKSULLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

İşsizlik oranının yüksek olduğu, buna karşın “işsizlik sigortası”nın bulunmadığı, bunun yanı sıra çalışan nüfusun önemli kesimi için ücretlerin düşük seviyede seyrettiği ülkemizde yoksulluk önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksul grupları için en belirgin ölçüt “ekonomik bağımlılık” olmaktadır. Bu bağlamda, çok çeşitli nedenlerden kaynaklanan yoksulluk sorununun giderilmesi, tek başına sosyal hizmetler sektöründen beklenemeyecek ölçüde çok kapsamlı ve çok boyutlu bir konu olma özelliğine sahip bulunmaktadır. Yoksulluk ile ilgili olarak sosyal hizmetler ele alındığında koruma, destekleme, bakım, sosyal yardım karakteri

taşıyan hizmetlerin önem kazandığı görülmektedir. Ülkemizde, sosyal hizmetlerin doğal olarak yoksul gruplara öncelik tanıdığı bir gerçektir. Ancak, sosyal hizmetlerin işlevlerinin sadece yoksul gruplara sağlanan hizmetlerle sınırlı kalmadığı, sosyal yoksunluk içinde bulunan ve kendine yetemeyen kişi, grup ve topluluklara da yöneldiği bilinen bir husustur.

Yoksul gruplara götürülen hizmetler içinde sosyal yardım uygulamaları, sosyal hizmetler açısından önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, sosyal yardım sosyal hizmetlerin bir uygulama biçimi olarak önem kazanmaktadır.

“Mutlak yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere karşılıksız olarak sağlanan ayni ve nakdi yardımlar” şeklinde tanımlanabilecek olan sosyal yardım, bir defaya mahsus olarak tahsis edilebileceği gibi sürekliliğe de sahip olabilmektedir. Ancak, bu sürekliliğin, sosyal yardımdan yararlananın ulaşması beklenen düzeye gelene kadar devam etmesi ilke olarak kabul edilmektedir.

Günümüz Türkiye’sinde sosyal yardım uygulamaları 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile kamu kurumları, belediyeler, vakıf ve dernekler eliyle yürütülmektedir. Ancak, sosyal yardım uygulamalarının etkili olmaktan uzak, sınırlı bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir.

2.3. ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

2.3.1. Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Korunmaya muhtaç çocuklara götürülen hizmetler 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile geniş kapsamlı olarak ele alınarak, Devletin yönetimi ve denetimi altında SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde birleştirilmiştir. Bu Kanun’un 4.maddesinin (e) fıkrasında “Korunmaya Muhtaç Çocuklara götürülen hizmetler bu kanunla kurulu Kurum tarafından yürütülür” denilmektedir.

2828 sayılı Kanundaki tanıma göre, “**Korunmaya muhtaç çocuk**; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1- Ana veya babasız; ana ve babasız,
- 2- Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
- 3- Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
- 4- Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu” ifade etmektedir.

Çocukların öz aileleri tarafından yeterince korunup bakılmadığı durumlarda , ailenin bu görevinin Devlet tarafından üstlenilmesinin bir ifadesi olan “**korunmaya muhtaç çocuklar**”, toplumumuzun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak her geçen gün sayıca artış göstermektedir. Bu konuda kesin rakamlara ulaşmak mümkün olamamakla birlikte, ülkemizde SHÇEK tarafından halen bir milyon civarında korunmaya muhtaç çocuğun bulunduğu tahmin edilmektedir.

SHÇEK Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocukların korunması, bakılması ve yetiştirilmesi yönündeki hizmetlerini kurum bakımı, koruyucu aile ve evlat edindirme olmak üzere temelde üç tür uygulama ile yerine getirmektedir.

2.3.2. Kurum Bakımı

Halen SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı 76 Çocuk Yuvasında 7.485, 96 Yetiştirme Yurdunda ise 9.904 olmak üzere toplam 17.384 korunmaya muhtaç çocuk bakılıp yetiştirilmektedir.

Çocuk Yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (2828 sayılı Kanun, Madde 3/e.1).

Yetiştirme Yurtları, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (2828 sayılı Kanun, Madde 3/e.2).

Korunmaya muhtaç çocukların bakım süreci 0 yaşından başlamakta, olağan koşullarda 18, çocuğun öğrenimi ve diğer özellikleri ile bağlantılı olarak 25 yaşına kadar ve gerektiğinde (özellikle özürlü çocuklar için) süresiz olarak da uzatılabilmektedir (2828 sayılı Kanun, Madde 24).

SHÇEK'in halen sorumluluğunda bulunan korunmaya muhtaç çocukların % 5.5'i buluntu, % 7.2'si anne ve babaları ölmüş olan çocuklardır. Mutlak anne baba yoksunluğunun oranı % 12.7'dir. Koruma altındaki diğer çocukların anne ve babaları ya da bunlardan birisi hayattadır. Ancak, % 19.5'inin çeşitli nedenlerle parçalanmış olan ailesindeki diğer ebeveyn ikinci evliliğini yapmakta, % 49.5'inin ekonomik sorunu bulunmaktadır. % 18.3'ünün ise, anne veya babası çocuğu ihmal veya istismar ettiği veya böyle bir risk ortada olduğu için haklarında korunma kararı alınmıştır. Bu bulgulardan da anlaşılacağı gibi, “kimsesizlik” korunma kararı için başta gelen neden değildir. Ekonomik nedenler ve ikinci evlilik korunma kararının alınmasında daha önemli etkenler olmaktadır.

SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün, uygulamanın geliştirilmesi, çocukların topluma sağlıklı ve yararlı bireyler olarak kazandırılması, eğitim ve öğretimlerinin sağlanması,

serbest zamanlarının değerlendirilmesi, sosyal ve kültürel etkinliklere katılımlarının artırılması yönünde çalışmalarda bulunduğu, mevcut kuruluşlardaki yaşam koşullarının hem fiziki hem de çocuk gelişimine ilişkin tutum ve davranışların etkili yönde geliştirilmesi doğrultusundaki çalışmalara özel bir önem attığı görülmektedir. Şöyle ki ;

- Mevcut çocuk yuvası ve yurtların fiziki koşullarının iyileştirilerek ev ortamının sıcaklığına yaklaştırılması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir.
- Çocukların bu kuruluşlardaki yaşam programlarının, 2828 sayılı Kanunda da ifadesini bulan ilke ve amaçlar doğrultusunda geliştirilmesi çalışmalarına hız verilmektedir.
- Kuruluşlarda bakılmakta olan veya sırada bekleyen korunma kararlı çocukların yeniden değerlendirilerek korunma kararlarının gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu amaçla çocuğun ve ailesinin durumunun yılda en az bir kez etraflıca değerlendirilmesi esasa bağlanmıştır.
- Çocukların korunma kararlarının alınmasındaki, tertip ve nakillerinin yapılmasındaki işlemlerin özenle yerine getirilmesi beklenmekte, bunlara ilişkin usul ve esaslar yeniden gözden geçirilmekte ve geliştirilmektedir.
- Kuruluşlardaki izinli ve kaçak çocuklar konusunda baş vurulacak yol ve yöntemlere ilişkin esaslar üzerinde hassasiyetle durulmaktadır.
- Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili sosyal inceleme raporlarının daha düzenli ve içerik açısından daha doyurucu düzeyde olabilmesi için çalışmalarda bulunulmakta, standart formların geliştirilmesi yoluyla bütünlüğün sağlanması, gizli yazışmalarla ilgili esasların hassasiyetle yerine getirilmesi yönündeki işlemler sürekli olarak izlenmektedir.
- Çocukların özgüvenlerinin artırılması, olumlu sosyal ilişkiler kurmaları, geliştirmeleri ve hayata hazırlanmaları için sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmaları yönündeki programların geliştirilmesine özen gösterilmektedir.
- Çocukların okul başarılarının izlenmesi ve yükseltilmesi yönündeki çalışmalara hassasiyet gösterilmektedir. Bu konuda alınan önlemler sayesinde çocukların okul başarılarında ciddi artışlar kaydedilmiştir. Örneğin, sınavı kazanarak üniversiteye girme hakkına kavuşmuş çocuk sayısı 1997 yılında 58, 1998 yılında 80, 1999 yılında ise 145'dir. Yetiştirme Yurtlarındaki okula giden çocukların not ortalamaları 1997-1998 ders yılında 2.89, 1998-1999 ders yılında ise 3.10 olmuştur.
- Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtlarında korunma altında bulunan çocukların kızlık muayenesi konusundaki sıkıntılar göz önüne alınarak, bu sorunun giderilmesinde hassasiyet gösterilmektedir.
- SHÇEK'in görev alanına giren çocuklara daha etkili, doğru ve kalıcı hizmet ve yardımda bulunulabilmesi için 1998 yılında, üyeleri üniversite öğretim üyelerinden oluşan bir "Danışma Kurulu" kurulup faaliyete geçirilmiştir. Ayda bir defa normal olarak toplanan danışma kurulu çeşitli vakalarla ilgili

görüş oluşturmakta ve başvurulması gerekli müdahale yöntemleri konusunda yol göstermektedir.

- Yuva ve yurtlara gelmeden önce ihmal ve istismara uğramış ve örselenmiş bir kısım çocuğun okullarında başarılı, sosyal yaşamda aktif ve kendine güvenli kılınmaları yönünde sağaltıcı çalışmaların gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.
- Kuruluşlardaki çocukların özgüven ve özdenetim duygularının gelişmesi için onlara sorumluluk tanınmakta, düşüncelerine değer verilmekte ve kuruluş yönetimine katılımında bulunmaları beklenmektedir. Yetiştirme Yurdu Temsilciliği seçimi ile yaşamları içerisinde kendileri ile ilgili konularda aktif rol almaları sağlanmaktadır.

2.3.3. Koruyucu Aile Hizmetleri

Korunmaya muhtaç çocuğun bir aile yanında bakılıp yetiştirilmesini amaçlayan “**Koruyucu Aile**” uygulaması, SHÇEK Genel Müdürlüğünün yürüttüğü bir diğer hizmet türünü oluşturmaktadır. Koruyucu aile hizmeti, korunmaya muhtaç çocuğun bakılıp yetiştirilmesinde kurum bakımına nazaran çocuk için daha yararlı bir hizmet modeli olarak kabul edilmektedir. 2828 sayılı Kanununun 23. maddesi, SHÇEK Genel Müdürlüğünü bu hizmeti yürütmesinde yetkili kılmıştır. Koruyucu Aile hizmetinin başladığı 1961 yılından bu yana toplam 3288 korunmaya muhtaç çocuk aileler yanına yerleştirilmiştir. 1999 yılı itibariyle koruyucu aileler yanında bulunan çocuk sayısı 421 dir.

2.3.4. Evlat Edindirme Hizmetleri

Evlat edindirme hizmetleri, korunmaya muhtaç çocuklara götürülen hizmet modelleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Evlat edindirme, kan bağına bakılmaksızın bir akitle yasal ve sosyal açıdan ana ve/veya baba ve çocuk bağına kurulmasıdır.

Evlat edindirme hizmeti, Türk Medeni Kanununun 253-258. Maddeleri uyarınca yerine getirilmektedir. SHÇEK'in bakım ve koruması altında bulunan korunmaya muhtaç çocuklardan durumu uygun olanlar Sosyal Hizmet Uzmanlarının incelemeleri sonucunda başvuruları kabul edilen ebeveynlere mahkeme kararı ile evlat olarak verilmektedir. Evlat edinmek isteyen ailelerin talebi daha çok 0-1 yaşındaki kimsesiz ve sağlıklı çocuklar üzerinde yoğunlaştığından, bu özelliklere uygun yılda 300-500 arasında çocuk evlat edindirilebilmektedir. Evlat edinmek isteyen dosyası tamamlanmış 3.000 civarında aile halen sırada beklemektedir. 1999 yılı Ekim ayı itibariyle, bu tür uygulamanın başlangıç yıllarından bu yana 2.716'sı kız, 2.970'i erkek olmak üzere toplam 5.686 korunmaya muhtaç çocuk evlat edindirilmiştir.

Bu uygulamaların yanı sıra, SHÇEK Genel Müdürlüğü korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili olarak aynı ve nakdi yardım hizmetleri, “**sevgi zinciri**” adlı uygulama, işe yerleştirme ve “**gençlik evleri**” gibi diğer bazı hizmetleri de yerine getirmektedir.

2.3.5. Ayni ve Nakdi Yardım Hizmetleri

Haklarında korunma kararı alınan çocukların önemli bir bölümünün ailelerinin ekonomik yoksunlukları nedeniyle kurum bakımına verilmek istendiği görülmektedir. Bu nedenle, salt ekonomik yoksunlukları nedeniyle çocuklarını yuva ve yurtlara vermek isteyen ailelere yönelik sosyal yardım uygulaması SHÇEK Genel Müdürlüğünce başlatılmış ve sürdürülmektedir. SHÇEK Genel Müdürlüğü, koruyucu ve önleyici niteliğe sahip sosyal yardım karakterli bu hizmet modeliyle gerçekleştirmiş olduğu ayni-nakdi yardım uygulamaları ile toplumdaki ihtiyaç gruplarına ulaşarak onların kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri konusunda önemli adımlar atmıştır. 28.09.1986 yılında yürürlüğe giren SHÇEK Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği uyarınca 1987 yılından itibaren uygulaması başlatılan sosyal yardımlardan 1998 yılı itibarıyla 32.267'si doğrudan çocuklar olmak üzere toplam 47.923 kişi yararlanmıştır.

2.3.6. Çocuk İstismarı ve İhmali

Çocuk istismarı ve ihmali sosyal hizmetlerin belirgin müdahale alanlarından biridir. Çocuk istismarı, en geniş anlamıyla, çocuğun ana-babası, onu bakıp, gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler veya yabancılar tarafından beden ve/veya ruh sağlığına zarar veren, fiziksel, duygusal, zihinsel ve/veya sosyal gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmasını ifade etmektedir. Çocuk ihmali ise, çocuğun ruh ve bedensel sağlığı ve gelişmesi için temel olan beslenme, korunma, sevgi, gözetim, eğitim ve yol gösterme gibi ihtiyaçlarının kendisine kanunen bakıp gözetmekle yükümlü kişilerce yeterince karşılanmaması halidir.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi, istismar veya ihmale maruz kalmış çocuk, korunma kararı alınması gerekli "korunmaya muhtaç çocuk" kapsamına giriyor ise de, ister korunma kararlı olsun ister olmasın bu çocukların korunması, bakılması, desteklenmesi, tedavi ve rehabilitasyonları yönünde özel önlemlerin alınması ve müdahalelerin en seri şekilde yerine getirilmesi önem kazanmaktadır. Çünkü, fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal çocuğun gelişimini ciddi boyutlarda etkileyen bir olgudur. Bu nedenle, bu çocuklarla ilgili özel amaçlı merkezlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu türde bir çalışma, 1998 yılında Ankara'da Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği tarafından başlatılmış ve Alo Çocuk Merkezi adı altında açılan merkez, 1999 yılında SHÇEK Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Kısa bir süre içinde, Merkez çalışmaları toplumumuzda bu tür kuruluşlara ne kadar çok ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur. Merkezdeki uygulamalar, çocuk istismarını ve ihmali önlemeye yönelik çalışmalar yapma, Merkeze gelen, getirilen veya havale edilen çocuğun istismar veya ihmale uğrayıp uğramadığını ve bunun derecesini belirleme, istismar veya ihmal edildiği belirlenen çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarını belirleyerek bunların karşılanmasında yardımcı olma ve çocuğun maruz kaldığı davranışın tekrarını önleme, bu çocuklarla ilgili diğer resmi kuruluşlarca (Çocuk Mahkemeleri, Valilik v.b) alınması gerekli kararlar varsa bunlarla ilgili girişimde bulunma, çocuk ve ailesine danışma ve tedavi hizmetleri verme ve hukuksal yardımda bulunma, çocuk ve ailesinin gerektiğinde toplum kaynaklarından yararlanmalarını sağlama yönünde

işleyişe sahip bulunmaktadır. Pilot çalışma niteliğindeki bu uygulamadan hareket ederek, Alo Çocuk Merkezi gibi kuruluşların Türkiye sathında yaygınlaştırılması gerekli ve yararlı görülmektedir.

Yine kendi alanında tek olma özelliğine sahip bulunan Ergen Danışma Merkezi de, Ankara'da SHÇEK Genel Müdürlüğünce işletilen örnek kuruluşlardan biridir. Ergenlik çağındaki çocukların sorunlarının çözümlenmesinde yardımcı olunması, onlara rehberlik edilmesi ve konunun uzmanlarınca tedaviye alınması sağlıklı nesiller için önemli bir hizmet alanını oluşturmaktadır.

2.3.6.1. Uçurtmayı Vurmasınlar Projesi

SHÇEK Genel Müdürlüğü "Uçurtmayı Vurmasınlar" adı ile anılan bir proje uygulaması ile, bir anlamda korunmaya muhtaç çocuk olarak kabul edilebilecek hükümlü ve tutuklu bulunan kadın mahkumların 0-12 yaş grubundaki çocuklarının cezaevi yaşamından bir ölçüde kurtarılması amacıyla önemli bir hizmeti başlatmıştır. Adalet Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde halen 17 çocuk özel ve resmi kreşlerde, 33 çocuk korunma altına alınarak Çocuk Yuvalarında bakılmaktadır. 11 çocuk aynı-nakdi yardım hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca, 12 ilde konu ile ilgili seminer, konferans ve toplantılar düzenlenmiştir. Bu uygulama ile, uzun yıllardan beri azımsanan ve bu nedenle de üzerine pek gidilmeyen önemli bir sorunun çözümü yönünde adım atılmış bulunmaktadır.

2.3.6.2. Sevgi Zinciri

0-6 yaş Çocuk Yuvasında kalan korunmaya muhtaç çocukların buldukları ortamdaki belirli bir zaman diliminde uzaklaştırılarak, farklı bir ortamda eğitim, bakım ve beslenmelerinin sağlanması, onların fiziksel, duygusal, sosyal gelişimlerine yardımcı olunması ve temel değer ve alışkanlıklar kazandırılması amacıyla SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından Sevgi Zinciri adıyla bir proje başlatılmıştır. Bu uygulama kapsamında, Ocak 1999 itibarıyla 377 çocuğa hizmet verilmiş, bu rakam yıl sonunda 390 olmuştur.

2.3.6.3. İşe Yerleştirilme ve Gençlik Evleri

SHÇEK Genel Müdürlüğünce bakılıp yetiştirilen korunmaya muhtaç çocuklardan 18 yaşını dolduran ve yüksek öğrenime devam etmeyenler, 1988 yılında yürürlüğe giren 3418 sayılı Kanunun amir hükümleri uyarınca kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirilmektedir. Bu güne kadar işe yerleştirilen çocuk sayısı toplam 15.550'dir.

Ayrıca, Yetiştirme Yurtlarından ayrılan gençlerin toplum içinde desteklenmelerine ve kendi yaşamlarını kurabilmelerine zemin oluşturan Gençlik Evleri uygulamasına da geçilmiş bulunmaktadır. Halen 6 Gençlik Evi hizmet vermektedir.

2.3.6.4. Sokak Çocukları

Son yıllarda ülkemizde, özellikle yoğun göç alan büyük kentlerde sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu sorun giderek büyüme eğilimi göstermesi bakımından düşündürücüdür. Sokağın her türlü tehlikesiyle karşı karşıya kalan ve yaşamlarını güç koşullar altında geçiren bu çocuk grubunun, sokağı mesken edinmiş çocuklar ile çoğunlukla gece geç saatlere kadar sokakta yaşamasına karşın aileleri ile bağları süren çocuklardan oluştuğu görülmektedir.

Çok boyutlu bir özelliğe sahip olan sokak çocukları sorunu ile ilgili olarak, başta SHÇEK Genel Müdürlüğü olmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü ve Belediyeler gibi kamu kuruluşları ile dernek ve vakıfların çeşitli girişimlerde buldukları ve çeşitli türdeki hizmetleri vermeye başladıkları görülmektedir.

1997 yılında çıkan 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 sayılı SHÇEK Kanunu'na "çocuk ve gençlik merkezleri" tanımlaması eklenmiştir. Çocuk ve Gençlik Merkezleri, eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Bu merkezlerde çocuklara ve ailelerine rehberlik, eğitim, rehabilitasyon hizmetleri verilmekte, okula gitmeyen çocuklar okula başlatılmakta, iş ve meslek edindirme programlarına alınmakta, ailesi yanına döndürülmekte, nüfusa kayıtları olmayanların kayıt işlemleri tamamlanmakta, beslenme, temizlik ve sağlık sorunlarının çözümlenmesine çalışılmaktadır.

SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne bağlı halen 10 Çocuk ve Gençlik Merkezi faaliyet halinde bulunmaktadır. 1998-1999 yıllarında, bu Merkezlerin sunduğu hizmetlerden toplam 3.414 çocuk yararlanmıştır. Ayrıca, Ankara, İzmir ve Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlıklarınca yürütülen Çocuk ve Gençlik Merkezlerine benzer hizmetler de örnek uygulamalar olarak dikkati çekmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Şubelerinin kurulması ve sayıca artırılması da sorunun çözümüne olumlu katkılar sağlayacak bir gelişme olarak önem kazanmaktadır. Bunların yanı sıra, özellikle İstanbul ve İzmir'de bazı dernek ve vakıflarca gerçekleştirilen öncü çalışmalar bu alanda geniş bir toplumsal duyarlılığın oluşmaya başladığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

2.3.6.5. Gündüz Bakım Hizmetleri

Toplumumuzda aile yapısının "çekirdek aile" yönünde değişmesi ve çalışan anne sayısındaki artış, çocuklarının bakım sorununu ortaya çıkarmıştır. Özellikle büyük kentlerde yoğun olarak yaşanan bu sorun Kreş ve Gündüz Bakımevi hizmetleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Halen, SHÇEK Genel Müdürlüğüne işletilen 21 Kreş ve Gündüz Bakımevinde 2.371, özel kesime ait 1126 kuruluşta ise toplam 49.926 çocuğa gündüz bakım hizmeti verme kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca,

kamu kurum ve kuruluşlarında açılan Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile bu rakam toplam 55.000'e ulaşmaktadır.

2.3.6.6. Erken Çocukluk Gelişimi Destekleme Çalışmaları

SHÇEK Genel Müdürlüğü "erken çocukluk gelişimi destekleme" adı altında yeni bir programı uygulamaya geçirmiştir. Bu program, dezavantajlı koşullarda yaşayan ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 5-6 yaş grubu çocukları ile zorunlu eğitim çağında olup okula başlatılmamış 7-8 yaşlarındaki çocukların sağlıklı gelişimlerine katkı vermek ve ilköğrenime hazırlanmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. İlk aşamada, Ağrı, Diyarbakır, Mardin ve Batman illerinde başlatılan bu program yaz döneminde boş olan ilköğretim okullarında ortalama 15 çocuklu gruplarda sosyal hizmet uzmanlarının koordinatörlüğünde kız meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü ve sağlık meslek lisesi mezunlarının grup liderliğinde yürütülmüştür. Finansmanı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan karşılanan bu uygulamadan 1999 yılında 3000 civarında çocuk yararlanmıştır. Pek çok yönden Türkiye için önem taşıyan bu tür uygulamanın yaygınlaştırılarak sürdürülmesi yararlı görülmektedir.

2.4. GENÇLİK HİZMETLERİ

Genel olarak, kişinin bireysel bünyesinde biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişmelerin yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak belirlenebilecek gençlik çağının 15-24 yaş grubunu kapsadığı kabul edilmektedir.

Türkiye'de, 15-24 yaş grubunu oluşturan genç nüfus grubunun 1999 yılında toplam 13.090.000, ülke nüfusu içindeki payının ise % 20.1 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus grubunun % 48.8'ini genç kadın nüfus, % 51.2'sini ise genç erkek nüfus grubunun oluşturduğu varsayılmaktadır.

Ülkemizdeki genç nüfus grubunun okur-yazarlık oranı artmış, erkeklerde % 96.6, kadınlarda ise % 88.4 düzeyine ulaşmıştır. Genç nüfus grubunun % 92.5 olan okur-yazarlık ortalaması ülke nüfusu ortalamasından (% 80.5) yüksektir. Toplumumuzda eğitim-öğretim alanında kaydedilen gelişmeler, ekonomik sosyal ve kültürel alandaki değişmeler, değişen değer yargıları gibi etkenler genç nüfus grubunun eğitim düzeyini giderek yükseltmiştir. Ancak, özellikle yurdumuzun geri kalmış yöreleri ile geleneksel yaşamın hakim olduğu topluluklarda genç kızların eğitim ve öğretime devamının engellendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, genç nüfusun evlilik ile ilişkili verilerde de kendini göstermekte, kızların erkeklere oranla daha genç yaşta evlendirildikleri anlaşılmaktadır. Zira, genç nüfusun % 25.2'si evli olup, bunlardan % 29.8'i erkek, % 70.2'si genç kadınlardır. 1985'ten bu yana, genç kadınlarda genç erkeklere nazaran evliliğin giderek arttığı anlaşılmaktadır.

Çalışma yaşamında da gençlerin önemli bir grubu oluşturduğu görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsünün tahminlerine göre 1988 yılında istihdam edilen toplam

22.513.000 çalışanın 5.084.000'i (% 22.6) 15-24 yaş grubundaki gençlerden oluşmaktadır. Çalışan genç nüfus grubunun da % 63.2'si erkek, % 36.8'i kadınlardan oluşmaktadır. Yine aynı dönemde, İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğüne iş bulmak için başvuran 430.407 kişinin % 41.6'sı genç nüfus grubunda bulunmaktadır. Bu gençlerden ancak, % 23.9'u işe yerleştirilebilmiştir.

Ülkemizde, gençlerle ilgili hizmet sunumu, farklı amaçlar doğrultusunda ve farklı programlar çerçevesinde çeşitli kurum ve kuruluşlar eliyle gerçekleştirilmektedir. Örgün ve yaygın eğitim açısından Milli Eğitim Bakanlığı; koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri yönünden Sağlık Bakanlığı; serbest zamanları değerlendirme ve spor açısından Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü; işe yerleştirme ile ilgili olarak İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü; korunmaya muhtaç gençlerin bakımı ve yetiştirilmesi, gençlerin bireysel ve sosyal sorunlarının çözümünde yardımcı olunması ve rehberlik edilmesi, sosyal uyum ve gelişimlerinin sağlanmasında yardımcı olunması açısından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü gibi kurum ve kuruluşların yanı sıra Üniversiteler ile Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumunun çeşitli uygulamalar içinde buldukları izlenmektedir.

Gençlerin, eğitim, sağlık, istihdam gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra serbest zamanlarının değerlendirilmesi, psiko-sosyal sorunlarının giderilmesinde ve sosyal uyumlarının geliştirilmesinde yardımcı olunması gibi hizmetlerin önemi de büyüktür.

Ülkemizde, gençlerin serbest zamanlarını değerlendirmeleri daha çok TV. izlemek, radyo dinlemek, müzik dinlemek, gazete-kitap okumak, sinema ve tiyatroya gitmek, spor müsabakalarına izleyici olarak katılmak, kahvehane-pastane gibi mekanlarda arkadaşları ile birlikte olmak gibi pasif faaliyetlere dayanmaktadır. Serbest zaman eğitiminin yokluğu, organizasyon ve hizmet sunumundaki olanaksızlıklar ve ekonomik yetersizlik gibi nedenlerden ötürü gençlerimizin serbest zamanlarını aktif katılımında bulunmak suretiyle değerlendiremedikleri görülmektedir.

Gençlerin serbest zamanlarının değerlendirilmesine ilişkin hizmetlerin yürütülmesinden temelde Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü sorumlu bulunmaktadır. 1999 yılında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne bağlı olarak 78 il ve 29 ilçede faaliyet gösteren 107 Gençlik Merkezinde gençlerin iş ve okul dışındaki serbest zamanlarını değerlendirmek amacı ile düzenlenen sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlere 55.000 genç (kız ve erkek) katılmıştır. Yine, gençlerimizin dinlenmeleri ve serbest zamanlarını değerlendirmeleri amacıyla açılan 11 Bölgesel Gençlik Kamplarından 12-24 yaş grubundaki 6.293 genç yararlanmıştır. Ayrıca, 1999 yılı içinde 80 ilde açılan İl Spor Merkezlerinde düzenlenen spor ağırlıklı faaliyetlere 60.474 çocuk ve genç katılmıştır. 1999 yılında düzenlenen Üniversiteler, Gençlik Merkezleri ve Dernekler arası Halk Oyunları ve Türk Halk Müziği faaliyet ve yarışmalarına 525 ekip ve kız-erkek toplam 25.000 genç katılmıştır.

Uluslararası bir değer ve öneme sahip olan, çocuk ve gençlerimizin serbest zamanlarının değerlendirilmesi, eğitilmeleri, sosyalleşmeleri ve olumlu alışkanlıklar geliştirmelerinde sayısız yarara sahip bulunan **izcilik** ülkemizde nitelik ve nicelik yönünden olması gereken düzeyde etkinlik gösteremediği görülmektedir. Ülkemizde izcilikle ilgili uygulamaların Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Türkiye İzcilik Federasyonu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından işbirliği ve koordinasyondan yoksun bir şekilde yürütülmekte olduğu izlenmektedir. 1999 yılında İzcilik Federasyonunun Türkiye genelinde gerçekleştirdiği 173 faaliyete 6.200 izci genç katılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen izcilik faaliyetlerine ise 10.000'in üzerinde katılım gerçekleşmiştir.

Türkiye ile Almanya arasında 1994 yılında imzalanmış olan ve koordinatörlüğünü Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü "Gençliğe Yönelik Politikalarda İşbirliği Protokolü" çerçevesinde 1997 yılından bu yana iki ülke arasında gerçekleştirilen Gençlik Değişim Programları kapsamındaki çalışmaların başarıyla sürdürülmekte olduğu görülmektedir. 1999 yılında iki ülke arasında gerçekleştirilen Gençlik Değişim Programlarına ülkemizden ve Almanya'dan 1000 genç katılmıştır. Bu programların, iki ülke gençlerinin birbirlerini tanımaları, kaynaşmaları ve dostluk bağlarının güçlendirilmesi yönünden yararlı olduğu görülmektedir.

Halen ülkemizde diğer ülkelerdeki gibi gençlikle ilgili, bizzat gençlerin aktif olarak rol ve sorumluluk aldığı Sivil Toplum Örgütlerinin arzu edilen düzeyde olmadığı bir gerçek olarak karşımızda bulunmaktadır. Katılım ilkesinin öne çıktığı günümüz dünyasında gençlerimizin kendi örgütlerine sahip olamamaları düşündürücüdür. Bu konuda, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne gençlikle ilgili sivil toplum örgütlenmesini teşvik amacıyla 2908 sayılı Dernekler Kanununun 57'nci maddesi gereğince hazırlanmış olan ve 20 Nisan 1999 tarihinde yürürlüğe giren Gençlik Klüpleri Tescil Yönetmeliği olumlu bir adımı oluşturmuştur.

Ülkemizde, gençlerin psikolojik ve sosyal gelişmelerine ve sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla güden sistemli çalışma ve kuruluşlara duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Bu yöndeki hizmetler henüz yeterli bir düzeye ulaştırılamamıştır. Ancak son yıllarda bu konuda örnek çalışmalara başlandığı görülmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından Ankara'da hizmete geçirilen Ergen Danışma Merkezi bu çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir. Bu Merkeze psikolojik ve sosyal sorunlar için başvurular kabul edilmekte, gencin kendini tanıması, iş ve okul seçimi, arkadaşlık ilişkilerinin ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, aile içi çatışmaların çözümlenmesi, okul içi sorunların giderilmesi, madde bağımlılığı gibi konulara ilişkin çalışmalar uzman elemanlarca yerine getirilmekte ve cinsel konularda eğitici çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, ana-babalara ergenlik çağındaki çocuklarıyla yapıcı ve olumlu ilişkiler içine nasıl girecekleri yönündeki eğitici programlarla yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. 1999 yılında Ergen Danışma Merkezinde toplam 280 vak'aaya yardımcı olunmuştur.

2.5. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Türkiye genç bir nüfus yapısına sahip olmakla birlikte, sosyal ve ekonomik alanlarda kaydedilen ilerlemeler, teknolojinin gelişmesi ve bunun bireyin yaşam koşullarına yansması sonucu yaşlı nüfusta da önemli sayılabilecek bir artışın varlığı gözlenmektedir. Ülkemizde, genel nüfusa göre 65 yaş üzerindeki yaşlı nüfus oranının 1999 yılında % 5.2 olduğu, bu oranın 2000 yılında % 5.9'a çıkacağı tahmin edilmektedir. Bunun anlamı, 2000 yılında ülkemizde 65 yaş üzerindeki nüfusun tahminen 3.880.607'e ulaşacağıdır. Doğuşta hayatta kalma ümidinin ise 69'dan, 2000 yılında 69.3'e yükseleceği tahmin edilmektedir.

Ülkemizde yaşlı nüfusun giderek artışı, aile yapısının çekirdek aile yönünde değişime uğraması, yaşam tarzındaki farklılaşma, insanların değişen ilgi ve beklentileri gibi nedenler yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini arttırmakta, bu alanda çeşitli önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bugün ülkemizde, yaşlılık alanındaki hizmetlerde daha çok kurum bakımına ağırlık verildiği görülmektedir. Başta SHÇEK Genel Müdürlüğü olmak üzere Belediyeler, diğer kamu kurumları, dernek ve vakıflar, azınlıklar ile özel kesime ait toplam kapasitesi 11.839'ulaşan 131 huzurevi bulunmaktadır.

Tablo -1: Huzurevlerinin Sayı ve Kapasiteleri

Huzurevi	Sayı	Kapasite
SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne ait	52	5545
Kamu kurumlarına ait	4	763
Belediyelere ait	23	2565
Dernek ve Vakıflara ait	20	1326
Azınlıklara ait	6	720
Özel	26	920
TOPLAM	131	11 839

Kaynak: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü

Günümüzde, yatağa bağımlı yada demanslı olup da özel bakıma ihtiyaç duyan yaşlı sayısında büyük bir artış gözlenmekte ise de 1999 yılında bakılan yaşlılar içinde özel bakım hizmeti verilenlerin oranı % 17'ye ancak ulaşabilmiştir.

Huzurevi bakımı gerektirmeyen, kendi evlerinde yalnız yahut ailesi ile birlikte yaşayan ve yaşlılığı nedeniyle giderek azalan çevre ilişkilerini güçlendirmek isteyen, yalnızlık duyan yaşlıların gündüzleri bir araya gelerek yaşlıları ile birlikte olabilecekleri ve çeşitli sosyal, kültürel, sanatsal etkinliklere katılabilecekleri klüp türündeki kuruluşlara ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir. Son yıllarda ülkemizde sınırlı sayıda da olsa bu tür hizmet programlarının hayata geçirildiği görülmektedir. SHÇEK Genel

Müdürlüğü tarafından Yaşlı Dayanışma Merkezleri adı altında tesis edilen kuruluşlar bu konuda ilk örnekleri oluşturmaktadır. Halen, Ankara, İzmir ve Çanakkale’de olmak üzere 5 Yaşlı Dayanışma Merkezi faal durumda olup, üye sayısı toplam 828’dir.

2.6. ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde doğuştan veya sonradan belirli bir oranda ve sürekli olarak engelleri olan kişilere yönelik hizmetler çok yönlü olma özelliğine sahip bulunmaktadır. Özürllüler de, özürllü olmayanlar gibi yasal, sosyal, kültürel ve ekonomik haklara bir başka deyişle tüm insan haklarına sahiptir. Bu nedenle, özürllü grupları sağlık, eğitim, kültür, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler gibi tüm sosyal amaçlı sektörler ile mali sektörlerin konusu olmaktadır.

Ülkemizdeki özürllülerin sayısı ile ilgili çok değişik rakamlar (3 ile 7 Milyon arasında değişmektedir) telaffuz edilmektedir. Rakamsal tahminler ne olursa olsun, önemli düzeyde bir özürllü nüfusa sahip olduğumuz anlaşılmaktadır.

Özürllülere yönelik sosyal hizmetlerde, son yıllarda olumlu bazı gelişmeler gözlenmekle birlikte, yine de ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğu bir gerçektir. Bugün, ülkemizde çeşitli özür gruplarına yönelik hizmetlerin daha çok bakım ve rehabilitasyon üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu hizmetler, SHÇEK Genel Müdürlüğü, diğer kamu kurum ve kuruluşları, dernek ve vakıflar ile gerçek kişilere ait kuruluşlarda verilmektedir.

SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı 17 yatılı, 31 gündüzlü hizmet veren toplam 48 kuruluştan 1999 yılında yatılı kuruluşlardan 1.407 gündüzlü kuruluşlardan da 3.330 olmak üzere toplam 4.737 özürllü yararlanmıştır. 2.706 özürllü ise sırada beklemektedir. Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtlarında ise 864 korunmaya muhtaç özürllü çocuk bulunmaktadır. 1999 yılında 1551 özürllü ve ailesi SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün aynı ve nakdi yardım hizmetinden yararlanmıştır. SHÇEK Genel Müdürlüğü’nden açılış izni alıp Kurumun gözetim ve denetiminde faaliyet gösteren 120 özel rehabilitasyon merkezinde ise toplam 5.612 özürllüye hizmet verilmiştir. Diğer kamu kurum ve kuruluşlardakilerle birlikte bu hizmetlerden yararlananların sayısı 14.000 civarında kalmaktadır.

Ülkemizde, özürllüler için korumalı işyeri türündeki, sosyal yaşamda katılımcı bireyler olarak yer alabilecekleri tarzdaki hizmetlere pek rastlanmamaktadır.

Bu veriler ışığında, ülkemizde özürllülere yönelik hizmetlerin bir bütün olarak ele alınıp yeniden düzenlenmesine ihtiyaç bulunduğu ortadadır.

2.7. SAĞLIĞA İLİŞKİN SOSYAL HİZMETLER

Sosyal hizmetler, sağlık alanında da çeşitli işlevlere sahiptir. Sağlık Bakanlığının temel sağlık hizmetleri kapsamında yürütülen sağlık ocaklarında,

hastane hizmetlerinde ve hastanın taburcu olması ile toplum içinde bakım hizmetlerinde sosyal hizmetlere ilişkin yaklaşıma duyulan ihtiyaç kendini hissettirmektedir.

Özellikle, risk altındaki kişi, grup ve ailelerin erken dönemde, sorunlar ortaya çıkmadan belirlenmesi, gerekli ekonomik, sosyal ve psikolojik destekler ile sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması amacıyla birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında entegre çalışmaların yürütülmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, Sağlık Bakanlığınca sağlık ocakları vasıtasıyla bu amaca yönelik hizmetler yerine getirilmeye çalışılıyorsa da yetersiz kaldığı bir gerçektir. Bu konuda Sağlık Bakanlığı ile başta SHÇEK Genel Müdürlüğü olmak üzere diğer kurumlar arasında beklenen işbirliğinin henüz kurulamadığı görülmektedir.

3816 ve 3294 sayılı Kanunlar kapsamında yürütülmekte olan sosyal güvencesi ve ödeme gücü olmayan kişilerin ücretsiz tedavi uygulamasındaki aksaklıkların giderilemediği görülmektedir. Kronik hastalığı (multiple skleroz, kronik böbrek yetmezliği, tüberküloz, AIDS, ağır ruhsal bozukluklar v.b.) olan kişilerin hastane sonrası tıbbi ve psiko-sosyal bakım ve destek hizmetlerinin sistemli bir şekilde organize edilip yürütülemediği görülmektedir.

2.8. SUÇLULARA YÖNELİK HİZMETLER

Suç işlemeyi önleyici tedbirlerin alınması, suçlu çocuk ve yetişkinlerin topluma yeniden kazandırılması, tahliye sonrası hizmet ve yardımlar sosyal hizmetlerin önemli işlevsel alanlarından birini oluşturmaktadır.

Suç olgusu çok yönlü ve toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları ile ilişkili bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle, suç işlemeyi önleme hemen hemen tüm sosyal amaçlı sektörü (adalet, güvenlik, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi) ilgilendiren ve aralarında güçlü bir işbirliğinin tesisini gerektiren kapsamlı bir konudur. Bireyleri toplumun her türlü olumsuz etkilerine karşı güçlü kılmak, vatandaşlık bilinç ve terbiyesinin gelişmesini sağlamak, bireysel refahı arttırmak, çağdaş sosyal yaşam olanaklarını geliştirmek suçun önlenmesinde önem kazanmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise güçlü bir işbirliğinin tesisi ile olanaklıdır. Ancak, bu konuda, sistemli ve etkili bir uygulamanın varlığından bahsetmek bugün için olanaklı gözükmemektedir.

Suçluların ıslahı (tedavisi) konusu infaz süreci doğrultusunda doğrudan Adalet Bakanlığının sorumluluğunda bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı bu sorumluluğunu çocuklar ve yetişkinler için kurduğu infaz kurumlarında yerine getirmektedir.

Halen Türkiye'de Adalet Bakanlığı'na bağlı üç Çocuk İslahevi ve iki Çocuk Tutukevi bulunmaktadır. Çocuk tutukevlerinde, tutuklu çocukların yanı sıra hükümlü çocuklar da kalmaktadır. İslahevi ve Tutukevlerinin bulunmadığı il ve ilçelerde

çocuklar yetişkinlere mahsus “ceza ve tutukevleri”nin çocuklara ayrılmış bölümlerine yerleştirilmektedir.

Haziran 1999 tarihi itibarıyla Türkiye’de 489’u (%24.6) hükümlü, 1499’u (75.4) tutuklu olmak üzere toplam 1988 çocuk infaz kurumlarında bulunmaktadır. (Tablo 2)

Tablo- 2: Yaş Gruplarına Göre Hükümlü-Tutuklu Çocuk Sayısı
(Haziran 1999 itibarıyla)

Yaş Grubu	Hükümlü				Tutuklu				Toplam	
	Kız	%	Erkek	%	Kız	%	Erkek	%		
11-14	-	-	23	4.8	2	3.7	80	5.5	105	5.3
15-17	8	100	458	95.2	52	96.3	1365	94.5	1833	94.7
Toplam	8	100	481	100	54	100	1445	100	1988	100

Kaynak : Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Haziran 1999 tarihi itibarıyla Çocuk İslahevi ve Tutukevlerinde toplam 745 çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların eğitim programlarına devamlarına göre dağılımı Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo- 3: Çocuk İslahevi ve Tutukevlerinde Kalan Çocukların Eğitim Programlarına Devam Etme Durumları (Haziran 1999 itibarıyla)

Eğitim Programı	Sayı	%
Okuma Yazma Kursu	20	2.7
İlköğretim	22	3.0
Lise	29	3.9
Açık Öğretim	113	15.2
Açık Öğretim Lisesi	26	3.5
Üniversiteye Hazırlık	5	0.7
Üniversite	1	0.1
Çıraklık Eğitim Merkezi	127	17.0
Meslek Kursu	7	0.9
Devam Etmeyenler	395	53.0
TOPLAM	745	100.0

Kaynak : Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Ülkemizde özgürlüğünden yoksun kalmış çocuklara kurumlarda uygulanan İyileştirme/İslah programları ile tahliye sonrası koruma çalışmalarından Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Çocuk Gözetim Eğitim ve İyileştirme İşleri Şube Müdürlüğü sorumludur. Temmuz 1993'de kurulan Çocuk Gözetim ve İyileştirme İşleri Şube Müdürlüğü; Ankara, Elazığ, İzmir Çocuk İslahevleri, İstanbul Bakırköy ve Ankara Elmadağ Çocuk Tutukevleri ile yetişkinlere ait kurumların çocuklara ayrılmış bölümlerinde bulunan ondokuz yaşından gün almamış kız ve erkek tutuklu-hükümlü çocukların tretman ve tahliye sonrası koruma çalışmalarını yürütmekle yükümlü bulunmaktadır.

Haklarında tutuklama kararı verilen 12-18 yaş grubu çocukların barındırılması için kurulmuş iki çocuk tutukevi bulunmaktadır. İstanbul Bakırköy ve Ankara Elmadağ Çocuk Tutukevleri, bu iki ilde özgürlüğünden yoksun kalan çocukların barındıkları kurumlardır. Diğer il ve ilçelerde tutuklanan çocuklar yetişkinlere mahsus ceza ve tutukevlerinin çocuklara ayrılmış olan bölümlerinde kalmaktadırlar. Bu kurumlar dış koruması jandarma tarafından yapılan kapalı kurumlardır ve eğitim faaliyetleri kurum içinde gerçekleştirilmektedir.

Çocuk infaz kurumlarında ıslah amaçlı çeşitli programların yürütülmesi söz konusudur. Şöyle ki;

2.8.1. Tutuklu Çocuklara Uygulanan İyileştirme/ İslah Faaliyetleri

Birinci Kademe Okuma-Yazma ve İkinci Kademe Başarı Belgesi Alma Kursları: Bu kurslarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Birinci ve İkinci Kademe Eğitim Programları uygulanmaktadır. Bu eğitimin iki kademesi de ücretsizdir. Kurslar sonunda, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, kurumlara komisyonlar gönderilerek sınavlar yapılmaktadır.

Açık Öğretim Okulu ve Açık Öğretim Lisesi Destek Kursları : Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde gerçekleştirilmektedir. Üçer yıllık okullardır. Kurumlarda bulunan çocuklar için ücretsizdir, tahliye olduktan sonra da sınıflarını geçtikleri sürece bu hakları devam etmektedir. Sınavlar, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurumlarda gerçekleştirilmektedir.

Bu okullara kayıtlı öğrencilerden yaş ve diğer koşulları uygun olanlar, tahliye olduklarında veya çocuk ıslahevlerine sevk edildiklerinde; sınavlarına girdikleri sınıfın bütün derslerinden başarılı oldukları takdirde, örgün eğitim kurumlarına kayıt yaptırarak okula devam edebilmektedir.

Üniversiteye Giriş Sınavları : Kuruma geldiğinde lise mezunu olan çocuklardan öğrenime devam etmek isteyenler için gerekli başvuruda bulunulur ve kayıtları yapılır. Sınavlar kurumlarda gerçekleştirilir. Sınav sonucunda devam zorunluluğu olan bir yüksek öğrenim kurumuna girmeyi hak kazananların kayıtları

yaptırılır ve tahliyelerine kadar öğrenim hakları saklı tutulur. Devam zorunluluğu olmayan okulları kazananların öğrenimlerini kurum içinde sürdürmeleri sağlanmaktadır.

Mesleki Eğitim Kursları : Resmi, özel, kamu, gönüllü kişi ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak temin edilen usta öğretici veya meslek öğretmenleri tarafından yürütülen bu kısa süreli kurslar, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılmaktadır. Kurslara katılmak isteğe bağlıdır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri : Kurumlarda, İl Müftülüklerinin görevlendirdiği müftü veya vaiz tarafından haftada iki saat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi verilmektedir.

Sosyal-Kültürel Faaliyetler : Çocukların kurum içinde serbest zamanlarını el beceri kursları, spor, kültür ve sanat etkinlikleri ile geçirmeleri sağlanmaktadır. Çalışmalara katılmak isteğe bağlıdır.

Kitaplık ve Kütüphane Faaliyetleri : İllerde bulunan kurumlarda birer kütüphane, ilçe cezaevlerinde birer kitaplık vardır. Çeşitli kuruluşlardan bağış yoluyla sağlanan kitaplarla zenginleştirilmeye çalışılan bu kitaplık ve kütüphanelerden çocuklar istedikleri zaman yararlanabilmektedir.

Psiko-Sosyal Hizmet Biriminin Faaliyetleri : İllerde bulunan kurumların bir kısmında psikolog ve sosyal hizmet uzmanının görev yaptığı psiko-sosyal hizmet birimleri bulunmaktadır. Bu servis uzmanlarının öncelikle kurumda bulunan çocuklarla ilgilenmeleri istenmektedir.

Kurumda ruh sağlığı açısından daha profesyonel bir yardıma ihtiyacı olan çocuklar, devlet hastanelerindeki Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kliniklerine gönderilerek tedavi edilmektedirler.

2.8.2. Hükümlü Çocuklara Uygulanan İyileştirme/İslah Faaliyetleri

Yargılanmaları sonucu özgürlüğü bağlayıcı ceza alan 12-18 yaş grubu çocuklar, buldukları ile yakınlığına göre Ankara, Elazığ ve İzmir'de bulunan çocuk ıslahevlerine gönderilmektedirler. Çocuk ıslahevleri açık kurumlardır ve bu kurumlarda bulunan çocuklar diğer akranları gibi akademik ve mesleki eğitimleri çerçevesinde eğitim-öğretim kurumlarına devam edebilmektedirler.

Özgürlüğü bağlayıcı ceza alan 12-18 yaş grubu çocukları İzmir Çocuk İslahevi'ne sevk edilmektedirler. Bu kurumda kız çocukları için ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır.

Kapalı kurumlardaki iyileştirme/ıslah faaliyetleri çocuk ıslahevlerinde de uygulanmaktadır. Bunun dışında, çocuk ıslahevlerinde bulunan çocuklardan yaş ve

diğer durumları uygun olanlar, ilköğretim okullarına, lise ve üniversiteye devam edebilmektedir. Okullarında gerçekleştirilen sosyal aktivitelere, spor faaliyetlerine; yabancı dil, bilgisayar, sınavlara hazırlık, mesleki eğitim kursları gibi eğitim faaliyetlerine devam edebilmektedirler.. Tiyatro, konser, spor karşılaşmaları gibi toplum içindeki sosyal etkinliklere kurum eğitimcileri nezaretinde toplu olarak veya gruplar halinde iştirak etmektedirler.

İslahevlerinde akademik veya mesleki eğitim alan ve davranışlarında olumlu gelişmeler gösteren çocuklar, yirmi bir yaşlarını tamamlayıncaya kadar kurumda kalarak öğrenimlerine devam edebilmektedirler. Onsekiz yaşını tamamlamış diğer çocuklar ise açık ve yarı açık ceza evlerine sevk edilmektedir.

Mesleki Eğitim Çalışmaları : İyileştirme/ıslah çalışmalarının yeniden organizasyonu çerçevesinde; 1995 yılında Ankara Çocuk İslahevi'nde bulunan iş atölyeleri kapatılmıştır. Bu kurumda başlatılan yeni uygulamaya göre; örgün eğitime devam etmeleri mümkün olmayan onbeş yaşından büyük çocuklar, istek ve yetenekleri ile tahliyelerinden sonra ikamet edecekleri yerdeki iş olanakları da göz önünde bulundurularak uygun bir mesleğe yönlendirilmekte ve ilgili yasa kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Çıraklık Eğitimi Merkezleri'ne kayıt edilmektedirler. Haftanın dört günü bir iş yerinde ücret karşılığı çalışan ve pratik eğitim gören çocuklar, haftanın bir günü Çıraklık Eğitimi Merkezi'nde teorik eğitim almaktadırlar.

Meslek eğitimleri çerçevesinde işyerlerinde istihdam edilen öğrencilerin aylık ücretleri, kurumun Emanet Para Memuru tarafından işverenden makbuz karşılığı tahsil edilmekte ve her bir çocuğun şahsi tasarrufu olarak Emanet Para Hesabına kaydedilerek bankaya yatırılmaktadır. Çocuklar, yasal para limitlerini aşmamak kaydı ile Emanet Para Memurundan makbuz karşılığı para alabilmektedirler. Kalan paraları ise tahliyelerinde kendilerine verilmek üzere biriktirmektedirler. Bu hesaplar kuruma gelen Bakanlık Müfettişleri tarafından denetlenmektedir.

Bu kurumlarda halen çıraklık eğitimi kapsamına alınan öğrenciler; pratik eğitimlerini kurum atölyelerinde sürdürmekte, çalışmaları karşılığında yılda bir kez, Bakanlık tarafından belirlenen kâr oranına göre toplu bir ücret almaktadırlar.

2.8.3. Tahliye Sonrası Koruma Çalışmaları

Ülkemizde bugün tahliye sonrası koruma ve yardım çalışmaları yürütecek resmi kurumlar yoktur. Konuyla ilgili mevzuat da henüz yürürlüğe girmemiştir. Ancak, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 1986 yılından beri bu konuda bir pilot proje yürütmektedir.

Resmi, özel, gönüllü kişi, kurum ve kuruluşların yardım ve desteği ile sürdürülen bu proje çerçevesinde kurumlardan tahliye olan çocukların bazıları yatılı okullara, okula gidemeyecek durumda olanlar işe yerleştirilerek izlenmektedirler.

Ailesinin yanına dönen çocukların bir kısmına, ailesine ve karşılaşılabilecekleri sorunların çözümünde yardımcı olunmaktadır.

Tahliye sonrası gidecek yeri bulunmayan veya doğal çevrelerine dönmeleri uygun görülmeyen örgün eğitime devam eden bir grup öğrencinin; gönüllü kuruluşların maddi desteği ile yürütülen Öğrenci Evi'ne alınarak eğitimlerini sürdürmeleri sağlanmaktadır.

Bu çocuklar, üniversite hazırlık, yabancı dil, ehliyet, bilgisayar gibi kendilerini geliştirebilecekleri, geleceğine ve eğitimlerine olumlu katkılarda bulunabilecek kurslara devam etmekte ve toplumun çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerine katılmaktadırlar. Yaz aylarında yaşları küçük olanlar, resmi kurumlara ait çeşitli yaz kamplarında istihdam edilerek, hem tatil yapmalarına, hem de üretken bireyler olarak toplum içinde yer edinmelerine olanak sağlanmaktadır. Ayrıca, bireysel ve toplumsal sorunların çözümü için gereken rehberlik sağlanmaktadır.

Tahliye sonrası gidecek yeri olmayan veya doğal çevrelerine dönmeleri uygun görülmeyen mesleki eğitim alan çocuklar için yardım olanakları sınırlıdır. Bu çocukların barınma sorunları; şimdilik, yatılı iş imkanları sağlanarak ve birkaç çocuğun bir arada ev kiralmasına yardımcı olunarak çözümlenmeye çalışılmaktadır.

2.8.4. Genel Çalışmalar

Bilgi Ağı Oluşturma : Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün başvurusu ile çocuk suçluluğuna ilişkin istatistiki bilgi açığını kapatmak, bu konuda bir bilgi ağı oluşturmak ve derlenen bilgilerin standardizasyonunu sağlamak amacıyla, bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon çalışmalarının birinci aşamasında, güvenlik birimlerine gelen çocuklarla ilgili bilgiler içeren bir form hazırlanmış ve 1997 yılından itibaren ülkenin % 50'sini temsil eden 27 ilde uygulanmaya başlanmıştır.

2.8.5. Yetişkinlere Uygulanan İyileştirme/İslah Faaliyetleri

Cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların kişilik özelliklerini, ruhsal, duygusal, sosyal problemlerini belirleyerek, uygun mesleki teknikleri kullanmak suretiyle, bunların yeniden topluma kazandırılmaları amacıyla Adalet Bakanlığı tarafından bir Psiko-Sosyal Hizmet Programı hazırlanmıştır. Bu program, kurumlarda görevli psikolog ve sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülmektedir.

Hükümlü ve tutukluların kurumu tanımalarına, kurum yaşamına ve kurallara uyum sağlamalarına, tahliye sonrası normal bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli özellikleri kazanmalarına yardımcı ve destek olmak şeklinde özetlenebilecek bu hizmetler, kişinin kuruma gelişinden tahliye sonrasına kadar uzanan bir dizi iyileştirici çalışmayı kapsamaktadır. Bu çalışmalar kurum içinde ve dışında uygulanmaktadır.

Hükümlülerin kişisel ve sosyal özelliklerinin saptanmasından sonra uygulanması gereken rehabilitasyon çalışmaları; tahliye öncesi (cezanın infazı süreci) ve tahliye sonrası olmak üzere iki aşamada yürütülmektedir.

Tahliye Öncesi Rehabilitasyon Çalışmaları: Çağdaş infaz sisteminin dayandığı temel noktalardan birisi de sınıflandırmadır. “Müşahade ve Sınıflandırma Merkezlerine Dair Yönetmelik” ile cezaevlerinde bulunan hükümlülerin müşahadeye tabi tutulmaları ile sınıflandırmalarında uygulanacak kurallar belirlenmiştir.

Sınıflandırma ile hükümlülerin psiko-sosyal gereksinimlerinin saptanması ve saptanan gereksinimlerin giderilmesine yönelik çeşitli kurum içi ve dışı çalışmalar yürütülmektedir.

Sınıflandırmaya tabi tutulan hükümlülerin arasında herhangi bir mesleği olmayanlar iş ve meslek eğitimi kurslarına alınmakta ya da işyurtlarında çalıştırılmaktadır. İş ve meslek eğitimi kurslarının uygulanması zorunlu olup, katılım isteğe bağlıdır. Kursların açılmasında; yörenin istihdam olanakları ve koşulları göz önüne alınmakta ve hükümlülerin tahliye sonrasında geçimlerini sağlayacak nitelikte olmasına dikkat edilmektedir. Açılan kurslar sonunda başarı gösteren hükümlülere katıldıkları kursları ve kurs bitirme derecelerini gösteren sertifikalar verilmektedir.

Sınıflandırmada, cezaevlerinde bulunan iş kollarındaki mesleklere sahip oldukları saptanan hükümlü ve tutuklular ise, işyurtlarında çalıştırılmaktadır. İşyurdu bulunan ve iş ve meslek eğitimi kursları açılmayan kurumlardaki vasıfsız hükümlüler de atölyelerde çalıştırılmaktadır. Kurum idaresi tarafından, işyurtlarında çalışanların tümüne çıraklık, kalfalık, ustalık gibi niteliklerine göre bonservis düzenlenmektedir. İşyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklulara verilen bu bonservisler, tahliyelerinden sonra bir işe yerleştirilmelerini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır.

Bu tür çalışmalar yoluyla hükümlülerin üretken ve verimli bir konuma getirilmesi ve aynı zamanda bir gelir elde etmesi sağlanmaktadır. Bu durum kişinin kendine duyduğu güven duygusunun gelişmesine ve bu yolla rehabilite edilerek tahliye sonrasına hazırlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bunun yanısıra, hükümlü ve tutukların yarım kalan eğitimlerini tamamlamaları ya da daha üst bir eğitim kurumunu bitirebilmeleri amacıyla, cezaevlerinde çeşitli eğitim çalışmaları sürdürülmektedir. Cezaevi eğitimi çeşitli kurum ve kuruluşların katkılarıyla yürütülmektedir. Üniversiteler başta olmak üzere, çeşitli bakanlıklar, gönüllü kuruluşlar, meslek odalarıyla işbirliği kurmakta ve gerektiğinde protokoller düzenlenmektedir.

Ayrıca, hükümlü ve tutukların ruh sağlıklarının korunması amacıyla, zaman zaman kurum içinde moral günleri, sportif karşılaşmalar düzenlenmekte, açık kurumlarda bulunan hükümlüler kurum dışındaki sosyal etkinliklere gönderilmektedir.

Tahliyesine üç ay kalan mahkumların tahliye hazırlanması amacıyla kurumlarda görevli psikolog ve sosyal hizmet uzmanları hükümlülerin ruhsal yönden desteklenmesi ve bilinçlenmesini sağlamak üzere çeşitli mesleki teknikler kullanmaktadırlar. Ayrıca; iş, alet, para ve benzeri maddi yardımların sağlanmasına ve geçici bir süre barınma sorununun çözümüne yardımcı olunmaya çalışılmaktadır.

Tahliye Sonrası Takip Çalışmaları : Adalet Bakanlığınca, cezaevlerinden tahliye edilen hükümlülerin çeşitli sosyal problemleri ile de ilgilenilmektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan tahliye sonrası koruma şubesi de cezaevlerinden tahliye edilen hükümlülerin çeşitli sosyal problemleri ile ilgilenmektedir. Tahliye edildikten sonra bir dilekçe ile başvurarak karşılaştığı sosyal ve hukuki problemlerle ilgili yardım talebinde bulunan eski hükümlülere, söz konusu problemlerin çözülmesi için yardım edilmeye çalışılmaktadır.

Kanunlarımıza göre eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu bulunan kurumlar takip edilmekte ve tahliye olan eski hükümlülerin buralara yerleştirilmesi için girişimlerde bulunulmaktadır. Ayrıca maddi zorluklar içinde bulunan eski hükümlülere kısa vadede çözüm bulmak amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alınmaktadır.

Psiko-sosyal hizmet personeli olanaklar elverdiğince, tahliye hazırlanan hükümlülerin aileleriyle de çeşitli mesleki çalışmalar yürütmekte, hükümlülerde görülebilecek uyum sorunları ve bunlarla baş etme yöntemleri konusunda aileler bilgilendirilmeye çalışılmaktadır.

2.9. GÖÇMENLER

Türkiye, uzun yıllardan beri göç olgusunu yoğun olarak yaşayan ülkelerden biridir. Bu olgu, özellikle kırsal alanlardan kentlere göç şeklinde beliren iç göç oluşumunda yoğunluk kazanmaktadır. Türkiye'den dış ülkelere göç edenlerin sayısında geçen dönemlere nazaran önemli düşüş vardır. Dış ülkelerden ülkemize göç edenler geçen dönemlerde önemli sayılara ulaşmışsa da son dönemde büyük ölçüde azalmış gibi gözükmektedir.

Ülkemizde, 1990-97 döneminde il ve ilçe merkezlerindeki nüfusun, 1990-1997 döneminde yıllık ortalama % 2.83 artarak toplam nüfus içerisindeki payının % 65'e ulaştığı, buna karşın aynı dönemde bucak ve köylerin nüfusunun yıllık % 0.66 oranında azaldığı görülmektedir.

Ekonomik, sosyal ve güvenlik nedenleriyle hız kazanan iç göç olgusu hızlı ve sağlıklı kentleşme yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerimizin yanı sıra Diyarbakır, Adana, İçel, Bursa gibi kentlerimizde de göç olgusu tüm ağırlığıyla hissedilir olmuştur. Kırsal alanlardan kente gelenlerin istihdam, konut, beslenme, sağlık, yeni çevreye uyum, kentlileşme yönünden büyük sorunlar yaşadıkları, mutlak yoksulluğun bu kesimlerde kendini artan bir oranda

gösterdiği gözlenmektedir. İç göç olgusunu yaşamakta olan göçmen kesimi için sosyal hizmetlere ilişkin uygulamalara duyulan ihtiyacın büyük olduğu ancak hizmetlerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu alanda sektörler arasında koordinasyon ve işbirliği tesisinin gerekli olduğu gözlenmektedir.

2.10. TOPLUMSAL KALKINMA VE SOSYAL HİZMETLER

Sürdürülebilir insani gelişmenin önemli gereklerinden biri de toplumsal gruplar, kategoriler ve bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının azaltılması ve ortadan kaldırılmasıdır. Hizmetlere ve kaynaklara ulaşma açısından bölgeler ve/veya gruplar arasında uçurumların bulunduğu toplumlarda istikrar ve toplumsal barışın tehdit altında kaldığı bir gerçektir. Toplumsal barışın ve istikrarın olmadığı yerde kalkınma ve sürdürülebilirlikten bahsetmek mümkün olamayacaktır.

Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için, başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere ülkemizin az gelişmiş bölgeleri ile büyük kentlerimizin gecekondular alanlarında kaynaklara ulaşmada güçlük çeken, toplumun daha az avantajlı kesimleri kalkınmanın özel hedef grupları olarak tanımlanıp, bunlara yönelik projelerin geliştirilip uygulanması önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, yerel toplumların organizasyonu ve toplumsal kalkınmanın toplum bütünlüğü içerisinde ve katılımcı toplum kalkınması anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmesinde yöre halkının motive edilmesi ve harekete geçirilmesi de ayrı bir öneme sahiptir.

Bu alanda son yıllarda SHÇEK Genel Müdürlüğünce açılan Toplum Merkezleri (halen 17 ilde 29 Toplum Merkezi bulunmaktadır) ile GAP İdaresi Başkanlığınca faaliyete geçirilen Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) örnek uygulamalar içinde olmakta ancak bugünkü ihtiyaç karşısında yetersiz kalmaktadırlar. Bu çalışmalarda yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesinde gerekli olan yerel liderliğin oluşumu ve gelişimine özen gösterilmesi önemli görülmektedir.

İnsana yönelik olarak yapılan bütün bu çalışmalarda yerel/ulusal/ uluslar arası sivil toplum örgütleri ile yakın işbirliğine girilmesi ve dezavantajlı grup ve topluluklara yönelik projelerin hem planlama ve hem de uygulama aşamalarında hedef gruplarının işin içine katılmaları ve böylece katılımcı toplum kalkınması modelinin uygulanmasının sağlanması yararlı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

2.11. DOĞAL AFETLER

Ülkemizin sahip olduğu jeomorfolojik özellikler nedeniyle tarih boyunca çeşitli şekillerdeki doğal afetlerle karşılaşmıştır. 1999 yılının ikinci yarısında yaşadığımız Marmara Bölgesindeki büyük deprem felaketi buna bir örnektir. Nerede ve ne zaman olacağı önceden kesin hatlarıyla bilinemeyen doğal afetlerin gelecekte de meydana gelebileceği ülkemiz açısından beklenen bir durumdur. Bu nedenle, doğal afetlere karşı hazırlıklı olmak ve gerekli önlemleri almak gerekmektedir. Toplumun işleyiş düzeninin bozulduğu doğal afetler sonrasında diğer sektörlerin yanı sıra sosyal

hizmetlere de duyulan ihtiyaç artmaktadır. Afet sonrası yaşam kurtarmaya yönelik müdahaleler ile yaşamı sürdürmeye yönelik ihtiyaçların sağlanması ve normalleşme sürecinin gereklerini yerine getirmek sosyal hizmetlerin başta gelen işlevlerini oluşturmaktadır. Marmara Bölgesindeki deprem sonucu meydana gelen can ve mal kaybının büyüklüğü, ve bunun ülke ekonomisinde ve sosyal bünyesinde yarattığı olumsuzluklar sosyal hizmetler dahil tüm sektörlerde doğal afetlere ilişkin acil önlemlerin alınması gerektiğini bir kere daha hatırlatmıştır.

Doğal afetlerle ilgili çalışmaların üç önemli yanı bulunmaktadır. Bunlar;

- a) Afet öncesi çalışmalar,
- b) Afet sırasındaki çalışmalar,
- c) Afet sonrası çalışmalardır.

Marmara depreminde de görüldüğü üzere, afet sırasında yapılacak işlerde çabukluk, kolaylık ve düzenliliğin tesisi ile afete maruz kalmış yerlerde can ve mal güvenliğinin sağlanması amacını güden afet öncesi çalışmalar yeterli düzeyde performansa sahip olamamış ve büyük can ve mal kaybının önüne geçilememiştir. Sosyal hizmetler açısından afet öncesi çalışmalarda yapılması gerekli başta gelen görev, insanların doğal afetlere karşı madden ve manen hazırlıklı olmalarında ve bu konuda bilinç geliştirmelerinde yardımcı olmaktır. Bu yönde başta SHÇEK Genel Müdürlüğü olmak üzere diğer kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin aralarında işbirliği tesis ederek geliştirecekleri programların sürekliliği önem kazanmaktadır.

Marmara depremi, afet sırasındaki çalışmalar kapsamında yerine getirilmesi beklenen haberleşme, ön hasar belirleme, kurtarma, geçici barınma, sağlık, beslenme, güvenlik, ölümlerin kaldırılması gibi müdahaleler yönünden de seri hareket edilemediği, organize olunamadığı ve hazırlıksız olduğunu göstermiştir. Kurumlar arası çok iyi bir koordinasyon ve işbirliğini gerektiren afet sırasındaki çalışmaların hiçbir panik ve kargaşaya yol açmaksızın hızlı ve düzenli bir şekilde yerine getirilmesinin ne kadar önemli olduğu bir kere daha anlaşılmıştır. Afet sırasında sosyal hizmetlerle ilgili kurumlara önemli görevler düşmektedir. Afete maruz kalmış kimselerin barındırılması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması, yaşlı, özür, hasta, çocuk gibi özel ihtimama ihtiyaç duyan grupların acilen koruma altına alınması ve bu yönde ailelere yardımcı olunması, yardımların depolanıp düzenli olarak dağıtılması, afet nedeniyle halkta oluşan şokun giderilmesi yönünde girişimlerde bulunulması ve bu amaçla çeşitli programların hayatiyete geçirilmesi bu görevlerde başta gelenlerdir.

Afet sonrasında da sosyal hizmetlerin işlevi önemlidir. Özellikle, hak sahiplerinin tespitinde rol alma, halkın yeni yerleşim yerlerine yerleşmelerinde yardımcı olunması ve bu konuda halkın aydınlatılması, doğal afete maruz kalmış kişilerin yeni yaşama uyum sağlamalarında yardımcı olunması, psiko-sosyal destek hizmetlerinin başta sağlık olmak üzere diğer sektörlerle işbirliği içinde gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır.

2.12. SOSYAL HİZMETLER VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesinde, sistemin önemli bir parçasını oluşturan Sivil Toplum Örgütleri temelde kamu gücü veya zorunluluk olmaksızın gönüllülük esasına dayalı olarak meydana gelen kuruluşlardır.

Demokratik sistemin güçlü bir unsuru olan Sivil Toplum Örgütleri'nin, topluma dinamizm kazandırmada ve toplumsal gelişmede hayati önemde rol ve işlevlere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Sivil Toplum Örgütlerinin en belirgin örnekleri dernek ve vakıflardır. Bugün ülkemizde çok sayıda ve çeşitli amaçlar ile kurulmuş dernek ve vakıflar bulunmaktadır.

Dernek ve Vakıfların Sayısal Dağılımı

Tablo- 4:Dernekler

Bugüne kadar kurulan toplam dernek sayısı	138.829
Halen faaliyet gösteren dernek sayısı	73.409
Türkiye genelinde faaliyet gösteren dernek sayısı	1.942
Kamu yararına çalışan dernek sayısı	435

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo- 5: Faaliyeti Devam Eden Derneklerin Türlerine Göre Dağılımı

Kuruluş Amacı	Sayı	Yüzde Payı
Sosyal Amaçlı Dernek	25.255	34.4
Hayır Amaçlı Dernek	16.592	22.6
Sportif Amaçlı Dernek	9.921	13.5
Kültürel Amaçlı Dernek	21.434	29.2
Yüksek Öğretim Öğrenci Derneği	209	0.3
TOPLAM	73.409	100.0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 6: Vakıflar

Kuruluş Amacı	Sayı	Yüzde Payı
Eğitim	897	22.1
Dini-Eğitim	117	2.9
Dini	388	9.5
Sağlık	217	5.6
Sosyal-Sosyal Yardım	1.261	31.1
Sosyal Hizmet	74	1.8
Kültür-Sanat	119	2.9
Bilim-Teknoloji-Araştırma	87	2.1
Personeline Yardım	194	4.8
Tarih-Turizm-Spor	55	1.4
Sosyo-Kültürel, Tarihi-Kültürel	60	1.5
Mesleki Eğitim	38	0.9
Yöresel Kalkınma-Dayanışma, Tanıtma	245	6.1
Demokrasi-Hukuk-Ekonomi-Siyasal Arş. İnsan Hak.	70	1.8
Basın-Yayın,Gazetecilik-Kütüphanecilik-Sinema	25	0.6
Çevre Koruma	95	2.3
Tarım-Hayvancılık, Veterinerlik	22	0.6
Mimarlık-Mühendislik İmar	12	0.3
Diğer	68	1.7
TOPLAM	4.055	100.0

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü

Yukarıdaki sayısal dağılımlarda da görüldüğü üzere dernek ve vakıfların önemli bir bölümü sosyal hizmetler alanında katılımda bulunma kapasitesine sahiptir. Gerçekte, başta çocuk refahı, yaşlı refahı, engelliler (özürlüler) ve sosyal yardım alanlarında olmak üzere sosyal hizmetlerin çeşitli alanlarında, halen birçok dernek ve vakıf toplum için son derece yararlı ve öncü çalışmalar içinde bulunmaktadır.

2.13. SOSYAL HİZMETLERDE İDARİ YAPI

Türkiye’de sosyal hizmetler halen, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü’nün yanı sıra çeşitli kurum ve kuruluşlar eliyle yürütülmektedir.

2828 sayılı Kanunla 1983 yılında kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip ve katma bütçeli SHÇEK Genel Müdürlüğü sosyal hizmetlerin ulusal düzeyde planlanması, uygulanması, koordine edilmesi ve denetlenmesinden sorumlu temel kamu kurumu hüviyetine sahip bulunmaktadır. Ayrıca, yine 2828 sayılı Kanunla oluşturulan Sosyal Hizmetler Danışma kurulu üst istişari birim olarak sistemde yer almaktadır.

SHÇEK Genel Müdürlüğü dışında 1980’li yılların ikinci yarısından sonra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği, Aile Araştırma

Kurumu, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Bu kuruluşlar uygulayıcı olmaktan çok kendi alanlarında düzenleyici, koordinasyon ve işbirliğini geliştirici, araştırmacı işlevlere sahiptir.

Sosyal hizmetler alanında yerel yönetimler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da doğrudan veya dolaylı yükümlülükleri sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, Belediyelerin yaşlılarla ilgili bakım hizmetleri, sosyal yardım uygulamaları, sokak çocukları ile ilgili çalışmaları; T.C. Emekli Sandığı'nın huzurevi hizmetleri; kamu kurum ve kuruluşlarının kendi personelinin çocukları için kreş ve gündüz bakımevi açma yükümlülükleri; Sağlık Bakanlığınca yerine getirilen sosyal hizmetlere ilişkin çalışmalar bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin de kendi ilgi sınırları içinde sosyal hizmetler alanında işleve sahip oldukları görülmektedir.

2.14. İNSANGÜCÜ

Hizmetlerin hakkıyla yürütülmesi ve geliştirilmesinde en önemli kaynaklardan biri insangücüdür. Kurumların nitelikli, görevine bilinçli ve yetenekli elemanlara sahip olması, amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir etkidir. Sosyal hizmetler alanında çalışanların da bu özelliklere sahip olması beklenen bir husustur.

Sosyal hizmetlerin kapsamı gereği çeşitli disiplinlerden birçok elemana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu elemanların yeterli sayıda ve nitelikte yetiştirilip sahaya kazandırılması ve görevlerini etkili bir ekip çalışması anlayışı içinde yürütmesi önemlidir.

Sosyal hizmetler alanında kilit eleman olma özelliğine sahip olan sosyal hizmet uzmanlarının yetiştirilmesi ülkemizde 7355 sayılı Kanunla kurulan Sosyal Hizmetler Akademisinde başlamış ve bu eğitim kurumunun 1982 yılında Hacettepe Üniversitesine Sosyal Hizmetler Yüksekokulu adıyla bağlanması ile devam etmiştir. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu halen sosyal hizmet eğitimi veren tek yükseköğretim kuruluşudur ve 1965 yılından bu yana 2500 civarında mezun vermiştir. Bu sayı ise, sosyal hizmetler alanının genişliği karşısında yeterli olmaktan uzak kalmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının yanı sıra, sosyal hizmetlerde ihtiyaç duyulan hekim, psikolog, çocuk gelişimcisi, öğretmen, diyetisyen gibi elemanlar yeterli sayıda yetiştirilmekle beraber, kadro sıkıntısı nedeniyle istihdamları sınırlıdır.

Ülkemizde sosyal hizmetlerin yürütülmesinde temel sorumluluğa sahip SHÇEK Genel Müdürlüğü örnek olarak alındığında alandaki nitelikli eleman sıkıntısı bütün açıklığıyla görülmektedir. Halen, SHÇEK Genel Müdürlüğünde çalışan toplam 9.761 personelden ancak % 8.19'u sosyal hizmet uzmanı, % 0.82'si hekim, % 1.61'i psikolog, % 9.28'i öğretmen, % 0.74'ü çocuk gelişimci ve % 3.70'i de çocuk eğitimcisi. Bu tablo hizmetin niteliği açısından düşündürücüdür.

3. SORUNLAR

Son yıllarda sosyal hizmetler alanında önemli gelişmeler kaydedilmiş olmasına karşın, Türkiye genelinde henüz tüm ihtiyaç gruplarına ve topluma yeterli düzeyde hizmet götürülmesi, ve beklenen işlevlerin hakkıyla yerine getirilmesi söz konusu olamamıştır. Hizmetler nitelik ve nicelik açısından ihtiyacı karşılamaktan uzak gözükmektedir.

Bu durumun en önemli nedeni, bu alanda had safhada yaşanan finansman ve nitelikli eleman sıkıntısıdır. Hizmetlerin çoğunlukla sosyal hizmet formasyonuna sahip olmayan elemanlarca yürütülüyor olması da bu sıkıntıyı arttıran diğer bir önemli neden olmaktadır.

Sosyal hizmetler alanında önemli bir sorun da, bu alanda farklı idari yapıların tekrar oluşturulmaya başlanması ile idari bütünlüğün bozulmaya yüz tutmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal hizmetlerin idari yapısının bir bütünlük içinde yerine getirilmesi temel ilke olmasına ve bu görev 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı Kanunla kurulan SHÇEK Genel Müdürlüğüne verilmiş iken 1980'li yılların ikinci yarısından sonra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği, Aile Araştırma Kurumu, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı gibi kurumların kurulması ile bu bütünlük bozulmaya başlamış yetki ve sorumluluk karmaşasının oluşumuna ve kaynak israfına yol açılmıştır.

Bir diğer önemli sorun, yeterince nitelikli eleman istihdam edilememesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetler alanında başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere psikolog, hekim, çocuk gelişimci gibi nitelikli elemanlara duyulan ihtiyaç büyüktür. Bu ihtiyacın karşılanması kurum kadrolarının yeterli düzeye çıkarılması ve istihdamlarının sağlanması, bunun yanı sıra yeterli sayıda elemanın yetiştirilerek sahaya sunulması ile olanaklıdır.

Sosyal hizmetlerde en fazla ihtiyaç duyulan sosyal hizmet uzmanlarının yetiştirilmesinin tek bir yükseköğretim kurumuna (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu) bağlı olması bu eleman kaynağının sınırlı sayıda kalmasına neden olmakta ve ihtiyacın büyümesine yol açmaktadır. Bu nedenle, Hacettepe Üniversitesinin yanı sıra diğer üniversitelerde de sosyal hizmet eğitiminin başlatılması zorunluluk arz etmektedir. Sosyal hizmet eğitiminde lisans düzeyindeki programların yanı sıra yüksek lisans düzeyinde Aile ve Çocuk Refahı, Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet, Adli Sosyal Hizmet, Geriatrik Sosyal Hizmet gibi uzmanlık alanlarına göre programların da açılması hizmetin niteliğinin artırılması açısından yararlı görülmektedir. Sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaştırılmamış ve uzmanlık alanlarına göre çeşitlendirilmemiş olması insangücü yönünden önemli bir sorun kaynağını oluşturması bakımından önemlidir. Bu konuda, diğer bir sorunun da hizmet içi eğitim

programlarının yeterince ve sistemli bir şekilde yerine getirilemiyor olmasından kaynaklandığını söylemek olasıdır.

4. ÖNERİLER

4.1. GENEL

Sosyal hizmetlerin misyonunun, amaç, işlev ve örgütlenme tarzının, gelecekte daha üst düzeye çıkartılabilmesi ve daha etkili bir işleyişe kavuşturulması için yeniden düzenlenmesini ve yenilenmesini gerçekleştirmek amacıyla “SOSYAL HİZMETLER MASTER PLANI” hazırlanmasına başlanmalı ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bitirilmesi sağlanmalıdır. Sosyal Hizmetler Master Planı, ülkenin genelinde, bölgesel farklılıklar da göz önünde tutularak il il gelişmenin yönü ve düzeyinin belirlenmesinin, kaynakların daha etkili bir biçimde kullanılmasının sağlanması açısından önemlidir.

4.2. AİLE HİZMETLERİ

- 2828 sayılı Kanunla aileye doğrudan hizmet götürme görevi verilen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü tarafından her il ve büyük ilçede öncelik sırasına göre, aile tedavi danışması, aile yaşamı açısından eğitim ve ailenin güçlendirilmesi, sosyal kurumlarla ilişkisini düzenleme ve savunuculuk işlevlerini yerine getirmek amacıyla “aile hizmetleri merkezi” adı altında sosyal hizmet kuruluşlarının faaliyete geçirilmesi gerçekleştirilmelidir.
- Kurulacak Aile Hizmetleri Merkezlerinde görev alacak personelin (sosyal hizmet uzmanı, psikolog v.b.) kuruluş amaçlarına uygun olarak hizmet verebilmelerini sağlamak üzere hizmet içi eğitimleri gerçekleştirilmelidir.
- Üniversiteler Sosyal Bilimler Enstitülerinde sosyal hizmet programları ile bağlantıları kurularak aile refahına yönelik yüksek lisans programları açılmalı ve böylece bu alanda hizmet verecek uzmanlaşmış elemanların yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

4.3. YOKSULLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

- “Mutlak yoksulluk” düzeyinin Türkiye için genel ve bölgelere göre özel tanımının yapılarak ilke ve kuralları belirlenmeli, kavrama Türkiye'nin koşulları çerçevesinde açıklık getirilmelidir.
- Sosyal yardım uygulamasının kime, hangi koşullarda ve hangi ölçütlere göre, hangi miktarlarda ve hangi sürede yerine getirileceği konusunda,

yerel özellikler de dikkate alınarak, norm ve standart birliği sağlanmalı ve bunun yasal dayanağı oluşturulmalıdır.

- Kaynakların daha rasyonel kullanımını sağlamak ve hizmetin etkililiğini geliştirmek amacıyla mevcut sistemin işleyişi yeniden düzenlenmeli, uygulamada bütünlüğün sağlanması için kalıcı çalışmalar yapılmalıdır.
- Mevcut sosyal yardım sisteminde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin etkili bir şekilde oluşturulması sağlanmalıdır.
- Sosyal yardımı sosyal hizmetler bütünlüğü içinde ele alıp temel ilke ve kuralları belirleyecek, kurumların yetki ve görevlerini düzenleyecek ve sosyal yardım alanındaki hukuki boşlukları dolduracak “Sosyal Yardımlar Temel Kanunu” hazırlık çalışmalarına sosyal hizmetlerden sorumlu Devlet Bakanlığı’nın koordinatörlüğünde başlanmalıdır.

4.4. ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

- Çocuk Hakları Sözleşmesinin ülkemizdeki uygulamasının izlenmesinde koordinatör kuruluş olarak Başbakanlıkça sorumlu kılınan SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde bir “Çocuk Hakları Sözleşmesi İzleme ve Koordinasyon Kurulu” kurulması gerçekleştirilmelidir. Bu kurulda SHÇEK yetkililerinin yanı sıra ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin de bulunması sağlanmalı, Kurulun yetki, sorumluluk ve işleyişi bir yönetmelikle düzenlenmelidir.
- Güç koşullar altında yaşayan ve özel olarak korunması gereken çocukların gerçek sayılarının ve durumlarının belirlenmesi için DİE Başkanlığı ile SHÇEK Genel Müdürlüğünün işbirliğinde ve Türkiye çapında bir araştırmanın gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Ailenin ekonomik yoksunluğu nedeniyle çocukların “korunma kararı” alınarak öz ailesinden koparılması ile sonuçlanan uygulama yerine, aileye çocuklarına yeterince bakabilmelerini sağlayacak düzeyde sosyal yardım uygulama sisteminin geliştirilmesi ve bu uygulamanın sosyal hizmet anlayışı çerçevesinde izlenmesi ve aileye bu yönde destek sağlanması gerçekleştirilmelidir. (Ailenin desteklenmesi ve çocuğu ile ilişkilerinin düzenlenmesine yardımcı olunmasında, kurulması yukarıda önerilen Aile Hizmetleri Merkezleri yetkili ve sorumlu kılınabilir).
- Evlat edinmede, SHÇEK Genel Müdürlüğü inceleme ve karar aşamalarında sisteme dahil edilmeli; mahkeme kararı ile evlat edinme işlemi tamamlandıktan sonra da SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından

çocuk ve ailenin izlenmesi ve gerektiğinde onlara destek verilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda Türk Medeni Kanununda gerekli değişiklikler gerçekleştirilmelidir.

- Türk Medeni Kanunundaki evlat edinme koşulları yeniden gözden geçirilerek yenilenmeli, özellikle 35 yaş koşulu 0-10 yaş grubundaki çocukları evlat edinecekler için 30 yaşına indirilmelidir.
- Korunmaya muhtaç çocukların haklarının korunması açısından kamu vesayetinin kanunlaştırılması sağlanmalıdır.
- Korunma kararının alınması aşamasında gerek SHÇEK Genel Müdürlüğü uygulayıcıları gerekse mahkemeler tarafından 2828 sayılı Kanunun özüne ve amir hükümlerine uyulması yönünde azami titizlik gösterilmelidir.
- Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarının işleyişi yeniden gözden geçirilerek bu kuruluşların ev ortamının sıcaklığına kavuşturulması sağlanmalı; çocukların kendi yaşamları ile ilgili kararlara ve uygulamalara katılımlarının sağlanması yönünde anlayış oluşturulması gerçekleştirilmelidir.
- Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında sosyal hizmet anlayışına sahip kalifiye elemanların görevlendirilmesi sağlanmalı, görevlilerin hizmet-içi eğitimleri gerçekleştirilmeli ve bu kuruluşların hizmet kalitesinin artırılması sağlanmalıdır.
- Çocuk Yuvası ve özellikle kız çocukları için yetiştirme yurdu sayısı ülke çapında artırılmalıdır.
- 18 yaşını doldurmuş ancak, 2828 sayılı Kanun gereğince korunma kararları devam eden veya etmeyen çocuklardan gerekli görülenler için Gençlik Evleri türündeki uygulamalar yaygınlaştırılarak sürdürülmeli; 1988 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunu'na ek olarak çıkarılan 3413 sayılı Kanuna dayalı olarak koruma kararı kalkan çocukların toplum içinde desteklenmesi çalışmalarının devamı geliştirilerek sağlanmalıdır.
- Koruyucu Aile uygulaması bugünkü sembolik görünümünden kurtarılmalı; profesyonel koruyucu aile uygulaması gerçekleştirilerek, koruyucu aile sayısı arttırılmalıdır.
- Sokak çocukları konusunda toplumun çeşitli kesimlerinin duyarlılığının arttırılması ve topyekün hareket edilmesi sağlanmalı; bu konuda kamu kurumları ile sivil toplum örgütleri arasında kalıcı ve etkili bir işbirliği sağlanması gerçekleştirilmeli; SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından açılan

sokak çocuklarına yönelik kuruluşların yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde SHÇEK Genel Müdürlüğüne başlatılan “erken çocukluk eğitimi” uygulamasının yaygınlaştırılarak sürdürülmesi sağlanmalıdır.
- İhmal ve istismara maruz kalmış çocukların iyileştirilmesi/ıslahı, hukuki işlemlerde yardımcı olunması ve savunuculuk işlevinin yerine getirilmesi yönündeki uygulamalar geliştirilerek yaygınlaştırılmalıdır.
- Sistemde büyük bir öneme sahip bulunan Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Şubeleri güçlendirilmeli ve her ilde kurulması sağlanmalıdır. Bu birimlerin işleyişi ve personel standartları yeniden gözden geçirilerek çocuk konusunda uzmanlaşmış polis ve sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı yolları aranmalıdır.
- Kamuya ait kreş ve gündüz bakımevlerinin dar gelirli ve yoksul aile çocukları ile muhtaç annelerin çocuklarının bakımına yönlendirilmesi; özel kreş ve gündüz bakımevlerinin kurulmasının ve hizmeti sürdürmesinin teşvik edilmesi; ve ilköğretim çağındaki çocuklar için “çocuk klüpleri ” türünde gündüzlü kuruluşların açılmasına ağırlık verilmesi sağlanmalıdır.
- Çocuk refahı alanında uzmanlaşmış kalifiye eleman yetiştirmek amacıyla Üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitülerinde sosyal hizmet programları ile bağlantılı bir şekilde yüksek lisans programlarının açılması sağlanmalıdır. (Bu program, aile ve çocuk refahı alanlarının ayrılmaz bir bütün oluşturduğu gerçeğinden hareketle aile refahı ile birleştirilerek düzenlenebilir).
- Çocuklara götürülen hizmetlerin niteliği ve etkililiğine yönelik bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesi teşvik edilmelidir.

4.5. GENÇLİK HİZMETLERİ

- Gençlik hizmetleri ile ilgili politika ve uygulamalar, ilgili kurum ve kuruluşlar ile gençlik temsilcilerinin ortaklaşa yapacağı bir değerlendirme çalışması ile geniş kapsamda irdelenmeli, yeni anlayış ve yaklaşımlar geliştirilerek gençlik hizmetlerinin nitelik ve niceliğinin artırılması yönünde temel ilkeler ve uygulama çizgisi belirlenmelidir.
- Gençlerin serbest zamanlarını daha yapıcı ve doyurucu bir şekilde değerlendirebilmelerini sağlamak amacıyla, bu konuya ilişkin tesis ve kuruluşların (gençlik merkezi, kamplar, rekreasyon alanları gibi) devlet ile

yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri arasında kurulacak işbirliği ile, yerel ihtiyaçlar doğrultusunda, nitelik ve nicelik yönünden geliştirilip yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

- Gençlik hizmetlerinin organizasyonunda ve yürütülmesinde gençlerin bizzat katılacakları mekanizmaların oluşturulması sağlanmalıdır.
- Çocuk ve gençlere yönelik hizmetler içinde önemli bir yere sahip olan “izcilik” ile ilgili çalışmaların bugünkü karmaşadan, çok başlıktan ve yönetsel çekişmelerden kurtarılması, nitelik ve niceliğinin geliştirilmesi amacıyla sistemin yeniden düzenlenmesi ve idari yapıda yeni bir oluşuma gidilmesi uluslararası ilke ve kurallar dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.
- Gençlerin psiko-sosyal sorunlarının giderilmesi yönünde yardımcı olacak, onlara danışmanlık hizmeti verecek ve destek sağlayacak türdeki, SHÇEK Genel Müdürlüğünün başlatmış olduğu Ergen Danışma Merkezi gibi kuruluşların yaygınlaştırılması gerçekleştirilmelidir.

4.6. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

- Sağlık Bakanlığı, SHÇEK Genel Müdürlüğü gibi ilgili kurumlar arasında işbirliği sağlanarak, yaşlının yaşadığı ortamda desteklenmesi amacıyla ihtiyaç duyulan illerden başlamak suretiyle “evde bakım” hizmeti yaygınlaştırılmalıdır.
- Özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerimizdeki yoğun ihtiyacı göz önünde tutarak huzurevleri ve küçük birimlerden oluşan yaşlı evleri gibi kuruluşların sayısının artırılması gerçekleştirilmelidir.
- Özel bakıma ihtiyacı olan yaşlılar için yeterli sayıda ve donanımlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri açılmalıdır.
- Yaşlıların birlikte olabilmelerini, sosyal ve kültürel aktivitelerini sürdürebilmelerini ve yaşama bağlılıklarını arttırabilmelerini sağlamak amacıyla özellikle büyük kentlerimizden başlamak üzere “yaşlı klüpleri” gibi kuruluşların tesisi gerçekleştirilmelidir.
- Yaşlılığa ve emekliliğe hazırlık eğitimi programlarının uygulamaya geçirilmesi sağlanmalıdır.

4.7. ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

- Türkiye genelinde özürhüleri sayısının tam olarak belirlenmesi için DİE Başkanlığı, SHÇEK Genel Müdürlüğü, Özürhüleri İdaresi Başkanlığı ve Türkiye Sakatlar Konfederasyonunun işbirliğinde bir araştırma yapılması ve ülkemizin özürhüleri haritasının çıkarılması gerçekleştirilmelidir.
- Özürhüleri en önemli sorunlarından biri olan istihdam sorununun çözülebilmesi, işgücü piyasasında daha çok talep edilebilir hale gelmeleri, özürhüleri için iş analizi ve meslek tanımlarının yapılması ve buna dayanarak mesleki teknik eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarına geçilmesi sağlanmalı, korumalı işyerleri açılması gerçekleştirilmelidir.
- Özürhüleri bakım ve rehabilitasyonlarını sağlamak amacıyla hizmet veren kuruluşların sayılarının artırılması yönündeki girişimlere hız verilmelidir.
- Kentlerimizin fiziksel çevresi özürhüleri kullanımına uygun hale getirilmeli; kamusal mekanları kolaylıkla bulma ve yararlanabilmelerini, toplu taşıma araçlarını kolaylıkla kullanabilmelerini sağlayacak önlemler geliştirilmeli ve belirli projeler çerçevesinde planlanıp uygulamaya geçirilmelidir.
- Görme engelliler için yazılı kaynaklara ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla özel türdeki matbaa ve kütüphane hizmetleri oluşturulmalı, bilgisayar teknolojisinde Türkçe ekran okuma programının üretilmesi gerçekleştirilmelidir.
- Özürhüleri ile ilgili son derece dağınık olan mevzuat tek bir yasada toplanarak, "özürhüleri hakları temel kanunu"nun düzenlenmesi gerçekleştirilmelidir.
- Özürhüleri karşı toplumun duyarlılığının artırılması yönünde çalışmalar hızla sürdürülmelidir.

4.8. SAĞLIĞA İLİŞKİN SOSYAL HİZMETLER

- Risk altındaki birey, grup ve ailelerin erken dönemde, sorunlar ortaya çıkmadan belirlenmesini, gerekli ekonomik, sosyal ve psikolojik destekler ile sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak amacıyla, birinci basamak sağlık hizmetleri ile entegre olunarak Sağlık Bakanlığı ve SHÇEK Genel Müdürlüğünün işbirliğinde toplum içinde ortak hizmet ekipleri oluşturulmalı. Bu ekipte hekim, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve ebenin yer alması sağlanmalıdır.

- Sosyal güvencesi ve ödeme gücü olmayan kişilerin ücretsiz tedavilerinin 3816 ve 3294 sayılı Kanunlar kapsamında yürütülmesi, kalıcı ve yeni bir sistem oluşturulana kadar sürdürülmesi sağlanmalıdır.
- Tedavi için büyük kentlere gelen ve ödeme gücü olmayan kişiler için “hasta misafirhaneleri”nin açılması, Sağlık Bakanlığı, SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliğinin işbirliği ile gerçekleştirilmelidir.
- Kronik hastalığı olan kişilerin hastane sonrası tıbbi ve psiko-sosyal bakım hizmetleri geliştirilmeli, bu hizmetler sağlık ocakları ile koordinasyon sağlanarak Sağlık Bakanlığınca oluşturulacak birimler tarafından yerine getirilmelidir. Bu birimlerin, sosyal hizmet uzmanları ve psikologlarla güçlendirilmesi, bu personelin birinci basamak sağlık hizmetlerinde görev yapan hekim, ebe, hemşire ve sağlık memurları ile ekip anlayışı çerçevesinde görev ve sorumlulukları belirlenerek hasta ve ailelerinin yaşam kalitesini yükseltecek nitelikte hizmet sunmaları sağlanmalıdır.
- Kronik hastalığı olan kişiler için sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi ve toplum içinde bakım ve tedavi hizmetlerinin etkili bir biçimde sunulabilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığı ve SHÇEK Genel Müdürlüğünün işbirliğiyle evde bakım ve tedavi hizmetlerinin geliştirilmesi sağlanmalı, bu konuda hizmet veren kuruluşların ruhsat işlemlerinin ve çalışma koşullarının belirlenmesi, ve denetimleri ile ilgili esaslar yasal bir temele oturtulmalıdır.
- Ruhsal bozukluğu olan kişiler için kurum bakımı dışında, hastanelerle bağlantısı olan hizmet ekibinin gözetimi altında bağımsız evlerin açılması, ayrıca, hasta ve aileye psiko-sosyal içerikli destek hizmetlerinin sunumu Sağlık Bakanlığı ile SHÇEK Genel Müdürlüğünün işbirliği ile sağlanmalıdır.
- Sağlıkla ilgili sosyal hizmetler alanında kalifiye elemanların yetişmesini sağlamak amacıyla Üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüleri tarafından “tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet” yüksek lisans programları açılması gerçekleştirilmelidir.

4.9. SUÇLULARA YÖNELİK HİZMETLER

- Çocuk Mahkemelerinin her ilde kurulması gerçekleştirilmeli, işleyişi evrensel değer ve ilkeler doğrultusunda etkililiğe kavuşturulmalıdır.
- Çocuklar yetişkinlere mahsus cezaevlerine gönderilmemeli, çocuk tutukevi ve islahevlerinin sayısı artırılmalıdır.

- Çocuk tutukevi, islahevi ve yetişkinler için cezaevlerinde koğuş sistemi yerine oda sistemine geçilmeli, bu kurumlardaki işleyiş ve yaşam koşulları evrensel ölçülerde çağdaştırılmalıdır.
- Ceza infaz kurumları ile tevkifevlerinde karşılaşılan uzman personel (hekim, sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi) sıkıntısını giderebilmek amacıyla Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve SHÇEK Genel Müdürlüğü arasında işbirliğine gidilmeli, bu kurumlardaki kadrolar yeterli düzeye çıkarılmalıdır.
- Ceza infaz ve tevkifevlerindeki iyileştirme/ıslah programları yeniden düzenlenerek etkili bir şekilde uygulanmasına olanak tanınmalıdır.
- İnfaz kurumlarındaki hükümlülerin üretken hale getirilmesi için iş eğitimleri ile ilgili programlar güncelleştirilmeli ve etkililiği artırılmalı, iş atölyeleri modernleştirilmelidir.
- İnfaz kurumlarında her hangi bir iş kolunda çalışan hükümlü ve tutukluların kurumda iken sigortalarının yapılması ve tahliye sonrası bir işe yerleştirilmesi sağlanmalı; hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü için öncelikle patronaj kanununun çıkarılması gerçekleştirilmelidir.

4.10.TOPLUMSAL KALKINMA VE SOSYAL HİZMETLER / GÖÇMENLER

- Sosyal hizmetlerin, özellikle geri kalmış yörelerimizin toplumsal kalkınma ve değişme yönündeki işlevlerini daha etkili kılmak için gerekli yasal, yönetsel ve finansal yönden desteklenmesi ve güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Hızlı ve sağlıksız kentleşme sorunlarının yoğun olduğu kentler ile kalkınmada öncelikli yörelerde Toplum Merkezlerinin açılması çalışmaları hızla sürdürülmelidir. Bu kuruluşların yaygınlaştırılması yönünde SHÇEK Genel Müdürlüğü, GAP İdaresi Başkanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması gerçekleştirilmelidir.
- Toplum Merkezlerinin daha etkili kılınması ve işleyişi ile ilgili esaslar bir yönetmelikle düzenlenmeli; Toplum Merkezlerinin doğrudan topluma yönelik olarak “toplum organizasyonu ve kalkınması” ilkeleri doğrultusunda hizmet vermesi sağlanmalıdır.
- Yeni yerleşim yerlerine özellikle kentlere göç etmiş olanların yeni çevrelerine uyumlarını ve yerel halkla kaynaşmalarını sağlamak ve

kentlileşmelerini kolaylaştırmak amacıyla organize faaliyetlerin geliştirilmesi, Toplum Merkezlerinin yaygınlaştırılmasıyla oluşturulacak programların uygulanması yoluyla gerçekleştirilmelidir.

- Göçmenlerin iskan, konut, ve diğer sorunlarının çözümü yönünde genel yönetim kuruluşları, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliğine gidilmeli, gecekondulaşmanın önüne geçecek etkili önlemler alınmalıdır.

4.11. DOĞAL AFETLER VE SOSYAL HİZMETLER

- Doğal afetlere ilişkin mevzuat, afet öncesi, afet sırası ve afetten sonrası açısından değerlendirilmeli, günün ve geleceğin tahmin edilebilir koşullarına göre yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenleme yapılırken ilgili tüm kurum ve kuruluşların yetki, sorumluluk ve görevlerinin sınırları belirlenmeli, işbirliği ve koordinasyon esasları tespit edilmelidir.
- Doğal afetlere ilişkin planlar yenilenmeli, bölgesel koşullara göre illerin özellikleri ve karşılaşmaları muhtemel doğal afetlerin türlerine göre her sektör açısından alınması gerekli önlemler kapsamlı olarak belirlenmeli ve sistemleştirilmelidir.
- Doğal afetlerde görev alması muhtemel personelin afet sırasında acil müdahalede bulunabilmelerini sağlamak amacıyla kendi alanlarında eğitilmeleri ve müdahaleye her an hazır hale getirilmeleri sağlanmalıdır.
- Afet dönemlerinde yürütülecek sosyal hizmetlerin ortaklaşa planlanabilmesi ve koordinasyon içinde yürütülebilmesi amacıyla, sosyal hizmetlerden sorumlu Devlet Bakanlığının yönetiminde SHÇEK Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği ve il/ilçe vakıfları, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, afetler bölge yönetimleri, Kızılay ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulunun birlikte katılacakları eğitim ve tatbikat çalışmaları düzenli olarak yapılmalıdır.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde, gerek olağan gerekse afet dönemlerindeki sosyal yardımları etkili ve kalıcı şekilde yürütmek üzere, doğrudan afet işleri ile sosyal yardımlardan sorumlu "Afet ve Sosyal Yardım Hizmetleri Dairesi" kurulmalıdır.
- Afet sonrası birey ve ailelerde oluşan sorunların giderilmesi, psikolojik ve sosyal tedavi ve destek hizmetlerinin sağlanması amacıyla, Sağlık Bakanlığı, SHÇEK Genel Müdürlüğü ile yerel yönetimlerin işbirliğinde ve sivil toplum örgütlerinin katılımlarıyla, depreme maruz kalmış Marmara

Bölgesinde “psiko-sosyal hizmet merkezleri” açılması ivedi olarak gerçekleştirilmelidir.

4.12. SOSYAL HİZMETLERDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

- Mevcut kaynaklara en verimli şekilde işlerlik kazandırmak ve güç birliğini oluşturmak amacıyla, sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon ve işbirliği tesisi bir sistem dahilinde gerçekleştirilmelidir. Bu konuda, SHÇEK Genel Müdürlüğü, 2828 sayılı Kanunun kendisine tanıdığı yetki ve sorumluluklar uyarınca düzenleyici ve aktif bir role sahip olmalıdır.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün işbirliğinde, sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri arasında iyi organize olmuş ve etkili çalışmalarda bulunanların belirlenmesi sağlanarak, onların desteklenmesi ve teşvik edilmesi yolları aranmalıdır.
- Sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine, etkili bir çalışma içinde olmalarını ve hizmetlerini daha da geliştirmelerini sağlamak amacıyla, SHÇEK Genel Müdürlüğü 2828 sayılı Kanunun amir hükümleri doğrultusunda yol gösterici, görüş ve tavsiyelerde bulunucu görevini etkili bir şekilde yerine getirebilme yollarını aramalı, bu yönde bir sistem geliştirmelidir.

4.13.SOSYAL HİZMETLERDE İDARİ YAPI

- Kısa vadede, mevcut sistemde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında güçlü bir işbirliği ve koordinasyonun tesisi sağlanmalıdır.
- Uzun vadede, sosyal hizmetleri bir bütün olarak düzenlemek ve yürütmek üzere bir üst idari yapı olarak “Sosyal Hizmetler Bakanlığı” kurulmalı, yerinden yönetim esasına göre oluşturulacak idari ve mali otonomiye ve genel bütçe dışında bütçe uygulamasına sahip örneğin Sosyal Hizmetler Kurumu, Sosyal Yardım Kurumu gibi kurumlar yeniden düzenlenerek veya kurularak Bakanlığın idari vesayetine bağlanmalıdır.
- Sosyal hizmetlerin ulusal düzeyde planlanması, işbirliği olanaklarının araştırılması ve geliştirilmesi amacıyla, 2828 sayılı Kanunla kurulan Sosyal Hizmetler Danışma Kurulunun yasal danışmanlık görevlerini etkili şekilde yerine getirmesi ve alınan kararların takibi için gerekli yönetsel çalışmalara önem ve ağırlık verilmelidir.

- Sosyal hizmetlerin iller bazında koordine edilebilmesi ve işbirliği içinde yürütülebilmesi amacıyla, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu ile oluşturulan İl Sosyal Hizmetler Kurulunun bütün illerde aynı etkililik ve süreklilik içinde çalışması ve alınan kararların takibi için gerekli yönetsel önlemler alınmalıdır.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinin daha güçlendirilmesi ve kalifiye elemanlarla takviye edilmesi gerçekleştirilmelidir.
- Sosyal hizmetlerin en küçük yerleşim birimlerine de hızlı ve etkili şekilde ulaşabilmesi için, başta büyükşehir ve doğal afete maruz kalmış bölgeler olmak üzere, belirli bir program dahilinde, İlçe Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinin kurulması sağlanmalıdır.
- Başbakanlık SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği'nin aynı Devlet Bakanlığına bağlı olarak görev yapmasını sağlayacak kalıcı nitelikte bir düzenleme yapılmalıdır.

4.14. İNSANGÜCÜ

- Sosyal hizmetleri yürütmekle yükümlü ve sorumlu olan kurumlara ihtiyaçları oranında kadro kullanım imkanının sağlanmalıdır.
- Türkiye'de sosyal hizmetler alanında temel insangücü kaynağını yetiştiren tek yükseköğretim kurumu olan Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nun akademik yapısının geliştirilerek "Fakülte"ye dönüştürülmesi ve diğer üniversite bünyelerinde de sosyal hizmet eğitiminin başlatılmasına öncülük etmesi ve böylece ihtiyacı karşılayacak sayı ve nitelikte sosyal hizmet uzmanının yetiştirilmesi gerçekleştirilmelidir.
- Üniversiteler Sosyal Bilimler Enstitülerinde sosyal hizmet eğitimi ile bağlantısı kurularak Aile ve Çocuk Refahı, Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet, Adli Sosyal Hizmet, Geriatrik Sosyal Hizmet gibi uzmanlık alanlarına göre yüksek lisans programlarının açılması gerçekleştirilmelidir.
- Hizmet içi eğitim programlarının, ilgili kurumlar arasında işbirliği yapılmak ve kalıcı kurallara bağlanmak suretiyle düzenli olarak gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

II. BÖLÜM : SOSYAL YARDIMLAR

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda oldukça ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş olan "sosyal devlet" ilkesinin varlığı rejimin güvencesi olarak sunulmaktadır. Bu nedenle de "değiştirilmez" kılınmıştır. Anayasaların ve yasaların sosyal olma niteliği toplumsal bir gereksinimin sonucudur. Sorunları olmayan kişi, grup ve toplum düşünülemez.

Kişi, grup ve toplumun sorunlarla baş edemediği yerde "önleyici" ve/veya "yerine geçici" çözümleri sunmak sosyal devlet ilkesi gereği devletin görevleri arasında sayılmaktadır.

"Sosyal güvenlik", bir genel hedef olarak hiçbir ayırım gözetmeksizin, herkesin sosyal ve ekonomik gereksinimlerini de kapsayacak biçimde içinde buldukları durum ve geleceklerinin güvence altına alınmasıdır. Sosyal güvenliğin başlıca iki aracı vardır. Birincisi sosyal sigortalar, ikincisi ise sosyal yardımlardır.

Sosyal sigortalar; fizyolojik, ekonomik ve sosyal riskleri karşılamak için önerilen önlemler toplamıdır. Genel amacı ise, ulusal gelirin bir bölümünün yeniden dağılımını sağlamaktır. Pirim yatırma esasına dayalıdır.

Sosyal yardımlar; **"geçinme gücünü içinde olan"** ve **"toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin"**, yoksul ve az gelirli insanların veya sosyal grupların yaşamlarının güvence altına alınması konusunda, kamu sorumluluğu ilkelerinin kabul edilmesinden doğmaktadır. Sosyal yardımlar genellikle vergiler ile finanse edilmektedir. Herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın gereksinim içinde bulunan kişileri kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, tek yanlı olarak devlet ya da kamu makamlarınca yasal yetki ve görev verilmiş gönüllü kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Yararlanan kişinin herhangi bir mali katkısı söz konusu değildir.

En geniş anlamı ile "sosyal yardım; yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirmek amacını taşıyan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır".

2. MEVCUT DURUM

2.1. SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDEKİ DURUM

2.1.1. Almanya

Almanya örneği ele alındığında, daimi ikametgahı bu ülkede bulunan ihtiyaç sahibi herkes en alttaki koruyucu ağ olarak özel durumuna uygun olan yardımı talep hakkına sahiptir. Bunun için üç önemli koşul aranır.

- a) Zor durumda bulunmak,
- b) Kendi kendine yetmemek,
- c) Başkasından yardım alamamak.

Yaşamı sürdürme amaçlı yardımlar bir meskende ikamet sağlamak, ilgilinin kendi meskeni için gerekli ev eşyasını almak, gıda, elbise, yakıt ve kültürel yaşama katılım olanağı sağlamak şeklinde sayılabilir. Özel durum yardımları hastalık, analık, sakatlık gibi hallerde ilgiliye gereksinimi olan sağlık, doğum ve rehabilitasyon olanakları sağlamak, ev idaresine yardım, iş kurma şeklinde sayılabilir. Geçici veya sürekli olarak eşya ve hizmet şeklinde sunulan edimlerin dışında kişilere, medeni durumları dikkate alınarak, belirli miktardaki para yardımları da yapılabilmektedir.

Bu ülkede, sosyal yardımlar, kişiler için bir hak teşkil etmektedir. Bu itibarla yararlanmak için talep şart değildir. Edimler re'sen de sunulabilmektedir. Edimler için her eyalet bünyesinde bir "Sosyal Yardım İdaresi" kurulmuş, bunlar da bölge bazında örgütlenmişlerdir. Gerekli giderler eyaletlerin bütçesinden karşılanır.

2.1.2. İngiltere

İngiltere'de yoksullar için aylık, özel ihtiyaçlar parası, engelliliğe ilişkin aylıklar, çocuklara ilişkin ödemeler ve yaşlılık aylığı sosyal yardım nitelikli uygulamalardır. Yoksul aylığı daimi olarak İngiltere'de ikamet eden, çalışma gücüne sahip ve iş aramakta olan muhtaçlara yöneliktir. Yetkili kurum, aylığa ilişkin koşulları değerlendirerek takdir hakkını kullanır. Ancak, anılan koşullar gerçekleştiğinde yoksul kişi için bir hakkın varlığı kabul edilmektedir. Yapılacak ödeme; yaş, medeni durum ve çocuk sahibi olup olmamaya göre değişmekte olup, anılan durumların her biri için ayrı miktarlarda belirlenmiştir.

Yoksulluk aylığı sürekli ihtiyaç hali için düşünülmüştür. Özel ihtiyaçlar parası ise, düzenli gelir ile karşılanması mümkün olmayan normal dışı harcamayı gerektiren durumlar içindir. Bu amaçla kurulmuş özel bir fon vardır. İngiltere'de ikamet eden ve 18 yaşını doldurmuş, geliri belirli bir düzeyi aşmayan kişiler, tek başlarına karşılayamayacakları münferit bir ihtiyaç ortaya çıktığında, talepte bulunurlar. Yerel yönetimler bütçelerinin bir kısmını sosyal fona tahsis etmek zorundadırlar. Fondan örneğin taşınma, bir beyaz eşyanın tamiri, ev eşyasının yenilenmesi, ölüm, analık gibi gerekçelerle para talebinde bulunabilmek mümkündür.

Sakatlık hali, sakatlık dereceleri, bakıma muhtaç (gece ve/veya gündüz), yaş ve medeni durum dikkate alınarak kişilere aylık bağlanır. Anılan özelliklerin her biri dikkate alınarak kişilere durumlarına uyan belirli bir ödeme yapılır. İngiltere’de ağır engelli kategorisinde aylık almakta olan bir kişiye bakanlara da Devlet tarafından onların işgücü piyasasına katılmamaktan doğan kaybını telafi amacıyla aylık bağlanmaktadır. Bu aylığın ödenmesi, bakım işinin düzenli olması, yani, haftada en az 35 saat mesai yapılıyor olması koşuluna bağlıdır.

Çocuklara ilişkin ödemeler çocuk parası ve vasi aylığıdır. Son 52 haftalık ikamet süresi içinde en az 182 gün İngiltere’de ikamet eden ebeveynler 16 yaşını (eğitim durumunda 19 yaşını) doldurmamış ve tam gün eğitimde bulunan çocuklarının her biri için haftalık ödemeye hak kazanırlar. Çeşitli nedenlerle ebeveynlerinin velayeti altında bulunmayan çocuklar için tayin edilen vasilere, bakımı aile içinde gerçekleştirilmesi koşuluyla vasi aylığı bağlanmaktadır.

Halk sigortası kapsamında prim ödeyerek aylık almaya hak kazanmamış kişilere devlet, yaşlılık aylığı bağlamaktadır. Bu aylık, talep sırasında ve önceki 20 yıl içinde en az 10 yıl İngiltere’de ikamet etmiş ve emeklilik (kadınlarda 60, erkeklerde 65) yaşına ulaşmış kişilere ödenir.

2.1.3. Hollanda

Bu ülkede, Sosyal İşler ve İstihdam Bakanlığı, sosyal yardım ve hizmetler için yetkili kılınmıştır. Genel Sosyal Yardım Yasası, belediye başkanı ve belediye meclisi üyelerini uygulamadan sorumlu tutmuştur. Bu yetki meclis tarafından özel bir komiteye devredilmektedir. Yasal olarak Hollanda’da ikamet eden 18-65 yaş arasında olup yardıma muhtaç herkes sürekli veya geçici giderler için yardım talebinde bulunabilir. Yaş, medeni durum, bir meskeni başkası ile birlikte paylaşma gibi özellikler dikkate alınarak insanca yaşam standartları saptanmıştır. Sosyal sigortadan ve özel sigortadan, ayrıca akrabalarından (nafaka) alacakları bulunmayan kişiler, asgari ücretin %60’ı ile %100’ü arasında kalan bir tutarı, 2 yıla kadar bir süre için almaya hak kazanmaktadır.

18-65 yaş arasında kalan yoksullara, ihtiyaç nedeniyle sunulan maddi edimlerin dışında, yaşlı ve sakatlara ihtiyaç koşulu aranmaksızın özel yardımlar sağlanmaktadır. 18 yaş öncesi çocukların ailelerine ise, çocuk parası ödenmektedir. Bir diğer sürekli yardım türü, kira desteğidir.

Normal harcamalar yanında, beklenmeyen giderler için de yardım sağlanmaktadır. Sağlık amaçlı olarak ya da evin bakım giderleri için belediye meclisleri destekte bulunmaktadır. Belediyeler, sadece maddi yardımlardan değil, ayrıca psiko-sosyal hizmet sunumundan da sorumludurlar. Sosyal ve psiko-sosyal sorunları olanlara sosyal hizmet uzmanları tarafından gereken hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmet bazen re’sen de verilebilmektedir.

Belediyelerce sunulan sürekli ve geçici nakdi yardımlar ile hizmetler devlet bütçesinden karşılanmaktadır.

2.1.4. Fransa

Fransa'daki Asgari Ek Yardım Geliri (revenu minimum d'insertion) düzenlemesi önemli ve hukuk sistemine yenilik getiren bir örnek teşkil etmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak bir tek Fransa; Yasasının adında dahi, toplumla bağlanma vurgusunu yapmıştır. 1988 tarihinde çıkarılan ve takip eden yıllarda değişiklikler yapılan bu yasanın temel amacı yoksullukla mücadeledir. Fransa vatandaşı olan veya yabancı uyruklu olup da Fransa'da oturma ve çalışma izni olan ve 25 yaşını doldurmuş olan (yaş limiti evli ve çocuklu olma durumuna göre değişkendir) ve geliri asgari düzeyde belirlenmiş olan bir miktarın altında kalan herkes bu yasanın kapsamındadır. Bu yardımın finansmanı %100 devlet tarafından sağlanır. Asgari Ek Yardım Geliri yetkili kurumun hesabına yatırılır; ilgili kişi veya bazı durumlarda kendisine tayin edilen vasi, bu kurumdan her ay parasını alır.

Bu gelirden yararlanan kişi eğer bir kuruma yerleştirilirse (hastane, konut, tutukevi vb.) gelir miktarı düşürülür. Sosyal sigortası olmayan bir kişiye bu hak tanınırsa, kişi zorunlu olarak hastalık sigortası kapsamına alınır. Primler sosyal yardım bürosu tarafından ödenir. İlgiliye ayrıca lojman yardımı, gıda yardımı yapılır. Bu geliri alan kişi aynı zamanda toplumla bütünleşme çerçevesinde bir işe de yerleştirilebileceğinden, iş kazası sigortasından da yararlanır. İşsizlik sigortası ile bu gelirin aynı anda verilmesi mümkün değildir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Fransa'nın diğer Avrupa ülkelerinden farkı, parasal yardımlarla, toplumla bağlanma, bütünleşme arasında bir bağ kurmasıdır. Bu bağın ne şekilde kurulacağı her kişinin özel durumuna göre değişkenlik gösterir, kişiye özeldir. Örneğin, 55 yaşındaki dul bir kadına mesleki staj yerine kendi çevresinde faydalı olabileceği herhangi bir sosyal etkinlik önerilir. Buna karşılık genç ve işsiz bir kişiye iş bulabilmesi amacıyla, yeteneklerini ve mesleki bilgisini artırabileceği bir eğitim ve staj programı uygulanır. Ancak toplumla bütünleşme ödevi, yapılan parasal yardımların koşulu değildir. Tam tersine bu haktan yararlananlara sunulan bir olanak ve hizmettir.

2.2. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

1982 Anayasası'nın 2'nci maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin nitelikleri sıralanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Anayasamızda hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı esası üzerine kurulmuş hukuk devleti anlayışı ile iktisaden güçsüz durumda olanları korumak üzere sosyal adalet ve toplumsal dengeyi sağlamakla görevli olan sosyal devlet anlayışı birlikte düzenlenmiş bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, de sosyal Hukuk Devleti ilkesi için şöyle bir yorumda bulunmaktadır. "Sosyal Hukuk Devleti", güçsüzlere güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve böylece toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Hukuk devletinin amaç edindiği; "kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yolu ile gerçekleşir".

Görüldüğü gibi, sosyal güvenlik, sosyal hukuk devletinin unsurlarından biridir. Anayasanın 60'ncı maddesi de bu anlayışa paralel olarak: "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" şeklinde düzenlenmiştir.

Ülkemizde çeşitli kişi veya gruplara sosyal yardım adına hizmet götüren çok sayıda kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar teşkilat yapıları ve yasal düzenlemeleri bakımından sosyal yardımların uluslararası normları ile örtüşmeyen, ancak adına sosyal yardım denilmiş olan hizmetleri kendi hedef kitlelerine götürmeye çalışmaktadırlar. Bu hizmetlerde ortak sosyal yardım kriterleri bulunmamakla birlikte, önemli bir hizmet gereksinimini karşıladıkları da yadsınamaz.

Türkiye'de muhtaç durumdaki kişilerin, kuruluşlar bünyesinde bakılması ve korunması anlayışına dayanan geleneksel sosyal yardım tekniği de etkisini sürdürmektedir.

Türkiye, Avrupa Birliğinin sosyal güvenlik mevzuatı yönünden bir ölçü ve standart olarak kabul ettiği 102 sayılı ILO sözleşmesini imzalamış, Avrupa Birliğine tam üyelik için başvurmuş ve aday üye statüsünü elde etmiş, Avrupa Sosyal Şartını kabul etmiş, ulusal düzenlemelerini de önemli ölçüde oluşturmuş olmasına karşın, uygulamada yetersiz kalmaktadır.

2.2.1. EMEKLİ SANDIĞI

Emekli Sandığı, 1.7.1976 tarihli 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" u uygulamakta ve esas itibarıyla bir sosyal sigorta kuruluşu olduğu halde, 2022 sayılı Kanunun özü gereği, bir sosyal yardım kuruluşu gibi işlev görmektedir.

Kanundan yararlanabilmek için genel olarak şu temel şartlar gereklidir:

- a) 65 yaşını doldurmuş olmak,
- b) Kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmamak,
- c) İş görme veya çalışma gücünden yoksun olmak ve bunu resmi sağlık kurumlarında görevli hekimden alınacak rapor ile belgelemek,
- d) Muhtaçlığını il veya ilçe idare kurullarından alınacak belgelerle tespit ettirmek,

- e) Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden her ne ad altında olursa olsun herhangi bir sosyal gelir elde ediyor olmamak,
- f) Nafaka hakkından faydalanmıyor veya faydalanma hakkını taşıyor olmak,
- g) Mahkeme kararıyla veya kanunlarla bağlanmış herhangi bir gelire sahip olmamak,
- h) Türk vatandaşı olmak,
- i) Hayatta olmak,

2022 sayılı Kanun, esas itibarıyla 65 yaşın üstündeki kişilere yönelik olmakla birlikte, bazı istisnai halleri de kapsamaktadır. Kanunun istisnaları engellilerle ilgilidir. Buna göre; "başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde malül olduğunu resmi sağlık kurumlarında görevli bir hekimden alacakları rapor ile belgeleyen" ve "durumuna uygun bir işe yerleştirilemeyen" engelli kişiler, Kanunun gerekli gördüğü diğer şartları taşımaları halinde, sosyal gelir elde etme hakkını kazanmaktadır.

2022 Sayılı Kanunla sağlanan gelirlerin, hak sahiplerine ödenmesine, ölümlerine veya hak sahipliğine engel teşkil eden sebeplerden biri ortaya çıkıncaya kadar devam edilmektedir. 2022 sayılı Kanun ile sosyal güvenlik sistemi açısından boşluklar taşıyan bazı konular ve kişiler, sosyal yardım esasına dayalı bir yöntemle doldurulmaya çalışılmıştır. Kanun, Maliye Bakanlığı'na bağlı Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş bulunan "Yaşlılar Sosyal Güvenlik Dairesi Başkanlığı" eliyle yürütülmektedir. Taşra teşkilatına ait görevler ise, Defterdarlıklar ve Mal Müdürlükleri aracılığıyla yerine getirilmektedir.

2022 Sayılı Kanun; yardımlardan faydalanabilecek kişileri belirli kategorilere dahil etmek ve bu kişilere aktarılacak sosyal geliri herkes için aynı oranda, değişmez bir sisteme bağlamak gibi özellikleri açısından "Devletçe Bakılma" ve buna karşılık yardımlardan faydalanabilmeyi muhtaçlık araştırmalarına bağlaması açısından "Sosyal Yardım" karakteri gösteren, ikili yapıya sahip kendine özgü bir sosyal güvenlik uygulamasıdır.

Aylık bağlananlara Emekli Sandığı'nca tanıtma kartı verilmektedir. Bu kart hem kimlik belgesi yerine kullanılmakta hem de devlet hastanelerinde ücretsiz tedavi edilme imkanı sağlamaktadır.

1998 yılı içinde 81.524 kişiye ilk defa aylık bağlanmış olup, 1998 yılında 920.455 kişiye toplam 47.323.712.183 TL. ödeme yapılmıştır.

Kişilerin bu kapsama girip girmediği il ve ilçe idare kurullarının kararları ile belirlenmektedir.

2.2.2. SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU

Ülkemizde sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özürllülere, yaşlılara, ailelere ve topluluklara yönelik maddi ve manevi içerikli sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak ve uygulanmasını teşvik etmek, rehberlik sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek görevi, 2828 sayılı Kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Bu görevi yerine getirmekle sorumlu olan SHÇEK, koruyucu-önleyici-destekleyici ve tedavi edici sosyal refah ve sosyal yardım karakterli hizmet modelleriyle bütün muhtaç birey ve ailelere ulaşabilmeyi hedeflemekte ve ülkedeki yoksulluğa karşı mücadelede oldukça önemli rol oynamaktadır. Yoksulluk içerisinde olup da, temel gereksinimlerini karşılayamayan ve hayatlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardımlarda bulunmak 2828 sayılı Kanun ile Kurum'a verilen görevler arasında yer almıştır.

Böylece SHÇEK, koruyucu ve önleyici niteliğe sahip sosyal yardım karakterli hizmet modeliyle gerçekleştirmiş olduğu parasal ve nesnel yardım uygulamalarıyla toplumun yoksul kesimlerine ulaşmakta ve onların kendi kendilerine yeterli hale getirilmelerini amaç edinmektedir. SHÇEK'in konuyla ilgili yönetmeliğinde bir muhtaçlık tanımına yer vermesi, muhtaçlık tespitinde ve yardıma karar verilmeden önce kişi ve aileler hakkında "sosyal hizmet uzmanları" tarafından "sosyal inceleme" yapılması ve bunun sonucunda düzenlenen "sosyal inceleme raporları"nda hangi tür hizmetin kişinin sorununun çözümüne yardımcı olacağı belirtildikten sonra, yardımların diğer destekleyici sosyal hizmetlerle birlikte sunulması yönünde ilkelere yer vermesi, uygulamayı hukuki zemine yerleştirmektedir. SHÇEK'de, sosyal yardımlara ilişkin planlama, uygulama ve değerlendirme, alanda ihtisaslaşmış profesyonel meslek elemanı olan sosyal hizmet uzmanlarınca gerçekleştirilmekte ve planlama, uygulama ve değerlendirmeye ilişkin tüm çalışmalar, bilimsel ve mesleki ölçütlere göre yapılırken; bütün bunlar sosyal inceleme raporlarıyla da belgelenmektedir.

SHÇEK Genel Müdürlüğü'nce yürütülen aynı ve nakdi yardımlar, sürekli bir yardım olmayıp kişinin yaşadığı bölgenin sosyal ve ekonomik özellikleri çerçevesinde asgari yaşam seviyesine ulaşabilmesi amacıyla gereksinim duyduğu anda ve sorununu çözümlenebileceği süreler içinde veya geçici nitelikte bir sosyal yardım miktarı veya onun katları ölçüsünde bir defaya mahsus olmak üzere yapılan yardımlardır. Ayrıca, yardım yapılan kişi ve aileler periyodik olarak izlenmekte ve yardımın yerinde kullanılıp kullanılmadığına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bu hizmetin önemli bir özelliği de aile bütünlüğünün korunmasıdır. Aynı ailede en fazla ihtiyaç içerisinde olan bireyin korunması esasına dayalı bu hizmette, kişilere

tek tek yardım söz konusudur. (Bütün Avrupa ülkeleri ve ABD gibi sosyal refah hizmetlerinin yaygın bir şekilde uygulandığı, bireyin kişisel ve sosyal haklarının korunmasını esas alan ülkelerde de aynı yöntemler kullanılmaktadır.)

SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan sosyal yardımlarda hizmet götürülmesi öngörülen öncelikli hedef grupları da belirlenmiştir. Bu gruplar korunmaya muhtaç çocuklar, özürllü ve yaşlılar öncelikli olmak üzere ekonomik yoksunluk içinde bulunan bütün risk grupları, doğal afetler veya beklenmeyen bir olgu sonucunda kimsesiz ve korumasız kalmış kişiler, olağanüstü bir nedenden dolayı kendisini veya geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile bireylerinin temel gereksinimlerini karşılayamayacak durumda olanlar, ekonomik yoksunlukları nedeniyle öğrenimlerini sürdüremeyecek durumda olan orta ve yükseköğrenim öğrencileri olmaktadır.

SHÇEK tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımlarda yardım miktarı memur maaş katsayısına endekslenmiştir. Başlangıçta memur maaş katsayısının 500 gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda elde edilen miktar, 1997 yılında gerçekleştirilen yönetmelik değişikliğiyle yaklaşık 5 kat artırılmıştır. Bu miktar; Ocak 2000 tarihinden itibaren 26.230.000 TL. olarak uygulanmaktadır.

1987 yılının 2. yarısından itibaren uygulanmakta olan ayni ve nakdi yardım hizmetlerinden günümüze kadar yaklaşık 70.000 kişi yararlanmıştır.

SHÇEK tarafından gerçekleştirilen yardımların en önemli fonksiyonu; Kurum'un öncelikli hedef grubu olan korunmaya muhtaç çocuk, genç, özürllü ve yaşlıların korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu kişilere ve ailelerine kurum bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamış olmasıdır.

Örneğin; 1999 yılı içerisinde yardım yapılan 11.308 kişiden 1.520'si korunma kararı olup, kuruluşlarda bakılmakta olan çocuklardan oluşurken, 563'ü yine aynı şekilde korunma kararı olup herhangi bir kuruluşa yerleştirilmek üzere sırada bekleyen çocuklardan oluşmaktadır. Diğer taraftan ekonomik yoksunlukları nedeniyle çocukları hakkında Kurum bakımı talebi ile başvuran aileler ayni-nakdi yardımlarla desteklenerek bu taleplerinden vazgeçirilmiştir. Bu şekilde yardım yapılan çocuk sayısı ise 2.225'dir. Dolayısıyla, yardım yapılan kişilerden toplam 4.308 kişi (% 38 i), ekonomik yoksunluk nedeni korunmaya muhtaç çocuklardan oluşmaktadır.

Bu kişilerin ayni ve nakdi yardımlarla desteklenmemiş olmaları ve bir kuruluş bakımına alınmış olmaları halinde, günümüzde ortalama bir kuruluş (çocuk yuvası, yetiştirme yurdu gibi) kapasitenin 100 olduğu dikkate alındığında yaklaşık 47 yeni kuruluşa daha ihtiyaç doğuracaktır. Ayrıca; günümüz fiyatlarıyla kuruluşlarda bakım ve korunma altında bulunan bir çocuğun Kurum'a olan aylık maliyetinin 60.000.000 TL. olduğu göz önüne alındığında, daha az kaynakla daha etkin ve rasyonel bir

hizmet gerçekleştirilmiş olmaktadır. Zira ekonomik yoksunlukları nedeniyle parçalanmakta olan bir ailenin bütünlüğü sağlanmakta, çocuğun ailesi yanında yaşaması gerçekleştirilmektedir.

SHÇEK sosyal yardım uygulamaları konusunda bir ihtisas kurumu olmak ve profesyonel bir yaklaşımla hizmet sunmakla birlikte, kaynakları yani finansmanı sınırlı olduğundan, sunduğu hizmeti ulusal boyutta ve kitlesel nitelikte yaygınlaştıramamaktadır.

Tablo- 7: 1999 yılı (1 Ocak - 1 Aralık) Yardım Yapılan Kişi Sayısı ve Yardım Biçimleri

YARDIM	KİŞİ SAYISI
Geçici Ayni Yardım	95
Geçici Nakdi Yardım	647
6 Ay Süreli Nakdi Yardım	7863
1 Yıl Süreli Nakdi Yardım	1968
Uzun Süreli Nakdi Yardım	735
TOPLAM	11.308

Kaynak : SHÇEK Genel Müdürlüğü

Kullanılan toplam ödenek miktarı: 950 milyar TL dir.

Tablo- 8: Ayni ve Nakdi Yardım Hizmetlerinin Hedef Gruplarına Göre Dağılımı

(1999)

Korunma Kararlı Kuruluşta Bakılan Çocuk	Korunma Kararlı Sırada Bekleyen Çocuk	Korunma Kararı Talebinden Vazgeçilerek A.N.Y ile Desteklenen Çocuk	Ekonomik Yoksunluk Nedeniyle Yardım Yardım Yapılan Kişi	TOPLAM (kişi)
1.520	563	2.225	7.000	11.308

Kaynak : SHÇEK Genel Müdürlüğü

Genel Müdürlüğün fon kaynakları ile birlikte 950 milyar TL.sı kullanılmakla birlikte, SYDTF Genel Sekreterliği ile yapılmış olan işbirliği protokolü çerçevesinde 400 milyar TL. SYDTF kaynaklarından kullanılmıştır.

2.2.3. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 227 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname'nin 13 üncü maddesinde, Genel müdürlüğe, gerekli yerlerde öğrenci yurtları, aş ocakları açıp işletmek, muhtaç, sakat ve görme özürlülere aylık bağlamak görevi de verilmiştir.

Bu çerçevede;

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 38 imaret açılmış olup, bu imaretlerde 1017 kişiye her gün bir öğün sıcak yemek verilmektedir. İmaretlerde günlük iâşe bedeli,1999 yılı için 250.000- TL'dir. İmaretlerin yönetimi 28 Aralık 1989 gün ve 20386 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Muhtaç Aylığı ve Vakıf İmaret Yönetmeliği'ne göre yapılmaktadır.

Genel Müdürlükçe 1.200 muhtaç, sakat ve ama vatandaşlara aylık bağlanmaktadır. 199 Yılı için aylık miktarı 30.800.000- TL'dir. Muhtaç maaşları da belirtilen bu yönetmeliğe göre yapılmaktadır.

Genel Müdürlüğün yönetiminde 62 öğrenci yurdu mevcuttur. Bu yurtlarda 12.394 öğrencinin barınma ve beslenme ihtiyaçları karşılıksız olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce karşılanmaktadır. Yurtların yönetimi 9.3.1986 gün ve 19042 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Vakıflar Orta Öğrenim Öğrenci yurtları Yönetmeliği'ne göre yapılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1999 yılında 996 muhtaç kişiye aylık bağlanmıştır. 1999 yılında ödenen aylık toplamı 332 Milyar TL'dir.

2.2.4. SAĞLIK BAKANLIĞI

Bugüne kadar sosyal güvencesi ve ödeme gücü olmayan vatandaşlarımızın sağlık sorunları ile karşılaştıklarında tedavi imkanına sahip olması için çeşitli uygulamalar yapılmıştır.

1973 ve daha sonra 1983 yılında yayımlanan Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği "ücretsiz" tedavi uygulamasını, hastane yönetimlerinin kararlarına bırakmış, karşılığı alınmaksızın "ücretsiz" tedavi uygulaması yürütülmüştür. 1998 yılında Sağlık Bakanlığı ile Devlet Bakanlığı (Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği) arasında yapılan protokol gereği, ödeme gücü olmayan vatandaşlarımızın ikamet ettikleri mahallin il ve ilçe vakıflarına başvuruları ve belge almaları halinde, tedavi giderlerinin, protokolda belirtilen

miktarlarda Başbakanlık Sosyal yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği'nce ödenmesi öngörülmüştür.

Yeşil kart uygulaması hazırlık çalışmalarına 1992 yılı Ocak ayında başlanmış, 5 yerleşim biriminde pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir. 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun, 18 Haziran 1992 tarihinde görüşülerek kabul edilmiş ve 3 Temmuz 1992 tarih ve 21273 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ülke çapında genel sağlık sigortasının oluşturulmaması sosyal yardım kaynaklarının bu alanda kullanımına neden olmaktadır. Bu nedenle de ulusal sağlık sigortasının ivedilikle oluşturulması durumunda, sosyal yardımlara ayrılan kaynakların yerinde kullanılması sağlanmış olacaktır.

Sosyal güvenceden yoksun olup yeşil kart sahibi olanların tedavi giderlerine ilişkin sayısal bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo- 9: Sosyal Güvencesi Olmayanlar ve Yeşil Kart Ayaktan Tedavi Giderleri (TL)

AIT OLDUĞU YIL	SOSYAL GÜVENLİĞİ OLMAYAN HASTA SAYISI	SOSYAL GÜVENLİĞİ OLMAYANA TAHAKKUK EDEN TED. GİD.	Y.K.AYAKTA TEDAVİ GÖREN HASTA SAYISI	Y. KART AYAKTAN TEDAVİ GİDERİ	TOPLAM HASTA SAYISI	TOPLAM TEDAVİ GİDERLERİ
EYLÜL 1999	19.081	1.207.507.069.000	811.661	15.287.752.302.000	830.742	16.495.259.371.000

Kaynak : Sağlık Bakanlığı

Tablo- 10: Yıllar İtibarıyla Yeşil Kart Bilgileri (Milyon TL.)

	1992-1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	TOPLAM
Yeşil Kart almak için baş.vur.kiş.sayısı.	2.971.722	1.498.213	1.674.712	970.889	1.298.526	1.345.953	1.206.656	10.966.671
Yeşil kart alan kişi sayısı	2.211.341	1.460.111	1.325.276	716.338	953.912	1.093.465	831.519	8.591.962
Tedavi Gör.Has.Say	127.420	620.485	1.242.000	867.673	835.897	942.176	801.374	5.437.025
Verilen Ödenek Miktarı	1.170.000	1.400.000	3.800.000	7.500.000	20.000.000	30.000.000	36.970.000	100.840.000
Dağıtılan Ödenek Miktarı	889.625	1.351.992	3.718.465	10.251.763	18.998.950	30.000.000	36.970.000	102.180.795
Tahakkuk Eden Tedavi Gideri	745.430	2.046.954	5.977.284	9.695.274	23.242.378	53.579.962	85.98.047	180.585.329

Kaynak : Sağlık Bakanlığı

1999 yılı itibarıyla Türkiye'de bulunan, Türk kültürüne hizmet etmiş öğretmenlere Dışişleri Bakanlığı'nca toplam olarak yaklaşık 80 milyar TL tutarında sosyal yardım yapılmıştır.

2.2.5. BELEDİYELER VE İL ÖZEL İDARELERİ

1580 sayılı ve 3030 sayılı kanunlarla belediyelere sosyal yardımlarla ilgili görevler verilmiştir. Bu bağlamda, Belediyeler, yetim evleri, yaşlı kuruluşları, yoksullar için yatılı evler açmak çocukların, yaşlı ve yoksulların gereksinimlerini karşılamakla yükümlü kılınmışlardır. Belediyelerin sosyal yardımlarla ilgili hizmetlerinin ağırlığını 4109 sayılı "Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım" Kanunu gereği yapılan yardımlar ve aşevleri açılması oluşturmaktadır.

Belediyeler dışında, il özel idarelerince de sosyal yardımlar yapılmaktadır. İçişleri Bakanlığı'ndan alınan verilere göre, 1997 yılında il özel idareleri ve belediyelerce 8.2 Milyar TL sosyal yardım yapılmıştır.

2.2.6. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 14. 6.1986 tarih ve 19134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 29.5.1986 tarih ve 3294 sayılı Kanunla kurulmuştur.

Fonun kuruluş amacı: yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler olarak gelir

dağılımının eşit bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.

Bu yasa, yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan, yasayla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve geliri olmayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim olanağı sağlanması halinde topluma yararlı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişileri kapsamaktadır.

2.2.6.1. Fon'un Yapısı ve Karar Organı

3294 sayılı Kanunun "Fonun Çalışma Usul ve Esasları" başlıklı 5. maddesine göre;

17.7.1986 tarih 19167 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yönetmeliği"; Fonun çalışma usul ve esasları ile toplanacak kaynakların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına dağıtım esaslarını düzenlemektedir.

Söz konusu Yönetmeliğin 3. maddesine göre; "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu", Fonun karar organı niteliğindedir.

Kurul, Başbakan tarafından görevlendirilecek bir Devlet Bakanının başkanlığında Başbakanlık Müsteşarı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ve Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürü ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü'nden oluşmaktadır.

Kurul Kararları Başbakanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Kurul ayda bir defa olağan olarak toplanmakta olup, Başbakanın veya ilgili Devlet Bakanının daveti üzerine olağanüstü toplantı yapması da mümkün olabilmektedir.

Fon'un sekreteryaya hizmetleri, Başbakanlıkça yerine getirilmektedir. Sekreteryaya; Fon'la ilgili evrak ve defterleri tutmak, gelirlerin muhasebesini tutmak, evrak ve yazışma işlerini yürütmek, toplanan gelirlerin vakıflara dağıtımını zamanında yerine getirmek ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'na denetim konusunda yardımcı olmakla görevlidir.

3294 sayılı Kanunun 5. maddesi uyarınca Başbakanlık tarafından yürürlüğe konulan 17.7.1986 tarihli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yönetmeliği'nde de, Fon'un çalışma usul ve esasları ile toplanacak kaynakların Sosyal Yardımlaşma ve dayanışma Vakıflarına dağıtım esaslarına yer verilmiştir.

2.2.6.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda toplanan kaynağın, ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağıtılmak ve bu Kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalarda bulunmak üzere, her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulmuştur. Vakıfların kurulmasında 17.7.1986 tarihli ve 1986/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ve ekindeki "Vakıf Resmi Senedi Örneği" esas alınmış olup, halen 80 il ve 850 ilçede toplam 930 vakıf faaliyet göstermektedir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları; illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların başkanlığı altında, il ve ilçe üst düzey yöneticilerinden oluşan mütevelli heyetler tarafından yönetilmektedir. Her vakıf ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olup, Fon idaresi ile hiyerarşik bağı yoktur. Vakıflar karar alma sürecinde bağımsızdır.

2.2.6.3. 1998-1999 Yıllarında Fon Gelirleri ve Yapılan Harcamalar

1998-1999 yılları Fon gelirleri ve Fondan yapılan harcamalar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

1999 Yılı sosyal yardım harcama tutarı olan 82.335.389.636.000.-TL'nin 70.597.900.000.000.-TL'lik kısmı 17 Ağustos 1999 depreminden zarar görenlere yapılan yardım tutarıdır.

T.C
BAŞBAKANLIK
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE
DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU
1999 YILI GELİR-GİDER TABLOSU

(TL)

GİDERLER	1998	1999	GELİRLER	1998	1999
A-Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına Aktarmalar			A-Diğer Fonlardan Aktarmalar	96.646.101.160.000	145.762.085.916.000
Periyodik Aktarmalar	7.984.502.000.000	14.013.669.000.000	B-Döviz Geliri Olan Fonlardan Aktarmalar	711.801.390.500	1.152.793.953.500
Yatırım Harcamaları	2.855.476.247.000	9.842.492.719.000	C-Trafik Para Cezalarından	14.245.385.510.000	26.802.114.838.000
Sağlık Yardımları	2.465.861.555.764	4.356.364.798.799	D-Gelir ve Kurumlar Ver.Mük	120.896.200.884.000	177.724.589.875.000
Mes.Eğ. ve İsth.Yön.Projeler	8.586.119.791.302	7.977.524.324.000	E-Akaryakıt Tüketim Vergisi	144.813.464.000	0
Öğrenim Yardımları	12.385.107.964.000	20.886.477.589.199	F-TRT Reklam Gelirleri	908.199.874.000	313.481.055.000
Sosyal Yardımlar	21.862.231.392.750	82.335.389.636.000	G-Geçmiş Yıl Gelirleri	214.875.323.152	505.104.583.309
İşletme ve Tefriş Giderleri	1.144.944.000.000	1.710.162.950.000	H-Faiz Gelirleri	1.886.383.863.100	933.465.311.051
Diğerleri	25.497.817.000	128.906.287.500	I-Diğer Gelirler		26.764.000.000
			I-Dünya Bankasından Deprem için Aktarılan		15.000.000.000.000
TOPLAM (A)	57.309.740.767.816	141.250.987.304.498			
B-Yüksek Öğrenim Burs Aktarmalar	12.153.580.366.231	17.194.505.000.000			
C-Sağlık Bakanlığı'na Aktarmalar	9.095.000.000.000	19.273.329.831.000			
D-Bütçeye Aktarmalar	80.047.128.296.000	139.518.071.150.000			
E-Diğer Fonlara Aktarmalar	5.791.617.175.000	82.073.766.646.000			
F-Geçmiş Yıl Gideri		221.020			
GİDERLER TOPLAMI	164.397.066.605.047	399.310.660.152.518			
Dönem Gelir- Gider Fazlası	71.256.694.863.705	-31.090.260.620.658			
GENEL TOPLAM	235.653.761.468.752	368.220.399.531.860	GENEL TOPLAM	235.653.761.468.752	368.220.399.531.860

2.3. Türkiye'nin Bu Alanda Dünyadaki Yeri Ve Mevcut Durumun VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedefleriyle Karşılaştırılması

Bazı ülke uygulamalarına bakıldığında; örneğin, Almanya'da eyaletlerde, bölge bazında örgütlenen bir Sosyal Yardım İdaresi görülmektedir. İngiltere'de Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sosyal Güvenlik Bölümü, Hollanda'da ise Sosyal Sorunlar ve İstihdam Bakanlığı adına Belediyeler sosyal yardım ve hizmet görevlerini yerine getirmektedirler. Yani değinilen her üç ülkede de hem sosyal yardımlar hem de sosyal hizmetler için sadece tek bir resmi makam söz sahibidir.

Ülkemizde her iki alanda da yasa ve örgüt çokluğu söz konusudur. Bu da zaman zaman hizmet tekrarına ve kaynakların verimli kullanılmamasına yol açmaktadır. Diğer yandan sosyal yardım ölçütlerinin açıklıkla belirlenmemiş olması, söz konusu hizmetleri sunan kuruluşların keyfi yorumlarına yol açan bir uygulamayı beraberinde getirmektedir. Aynı koşulları taşıyan bireyler farklı uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Ülkemizde yapılan sosyal yardımların hak olup olmadığı konusu tartışılmaktadır. Oysa, söz konusu ülkelerde sosyal yardımlar kişiler için hak sayılıp yargı mercileri önünde talep edilmektedir. Örneğin; Almanya'da bu amaçla "Sosyal Mahkemeler" kurulmuştur.

Uluslararası literatürde ve uygulamalarda sosyal yardım yapmaya yetkili meslek elemanları, sosyal hizmet uzmanları iken, ülkemiz uygulamalarında böyle bir ilke genel bir kural olarak benimsenmemiştir. Uygulamanın sosyal hizmet uzmanlarınca gerçekleştirilmediği kimi durumlarda, yapılan yardımlar, kişilerin onurunu zedelemekte, aynı zamanda gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespitlerinin doğru yapılmasında önemli bir engel oluşturmaktadır.

Tüm sosyal yardımla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına incelendiğinde uluslararası normlara uygun yönetmeliği ile, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ön plana çıkmaktadır. SHÇEK'i diğer sosyal yardım hizmeti veren kuruluşlardan ayıran en önemli özellik, Yönetmeliğinde bir muhtaçlık tanımına yer vermesi, muhtaçlık tespitine ve yardıma karar verilmeden önce kişi ve aileler hakkında sosyal hizmet uzmanları tarafından sosyal inceleme yapılması; bunun sonucunda düzenlenen sosyal inceleme raporlarında, hangi tür hizmetin kişinin sorununun çözümüne uygun olacağını belirtilmesinden sonra, sosyal yardımların gerekli türdeki sosyal hizmetlerle birlikte sunulmasıdır.

SHÇEK, Ayni-Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamındaki hizmetlerinde, kişinin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik özelliklerini göz önünde bulundurmaktadır. Bu çerçevede, kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla sorununu çözümlenebileceği süreler içinde (6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli) veya geçici nitelikte ve değişen miktarda, yardım sağlanmaktadır. Bu yardımlar yapılırken kişilerin sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalmış olmaları bir önceliğe neden olmakla birlikte, sosyal

güvenlik kapsamında olduğu halde, geliri nedeniyle asgari yaşam düzeyinin altında kalmış olanlara da hizmet götürülmektedir.

SHÇEK, sosyal yardım uygulaması konusunda önemli bir deney birikimine sahiptir. Ancak, bu hizmetler kuşkusuz ulusal boyutta bir sosyal yardım hizmeti olmayıp Kurumun hizmet götürdüğü kişi ve gruplara öncelik vererek yürüttüğü koruyucu-önleyici ve destekleyici nitelikteki hizmetlerdir.

Diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi, sosyal yardımların tek yasayla yetkili bir örgütün genel yönetim ve/veya denetimi altında uluslararası standartlara uygun şekilde profesyonelce sunulması gerekmektedir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planına bakıldığında, sosyal yardımların ayrıntılı olarak ele alınmadığı, yalnızca “sosyal hizmet ve yardımlar alanında yeterli hizmetin verilebilmesi ailelerin kriz durumlarında veya ihtiyaç halinde başvurabilecekleri kurumsal yapının oluşturulması ihtiyacı sürmektedir” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu da sosyal yardımların geliştirilmesi açısından daha geniş ve ileri hükümleri kapsayan plan, ilke ve önerilerine duyulan ihtiyacı belirginleştirmektedir.

2.4. Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamalarındaki Sorunlar

Türkiye’de sosyal yardımlara ilişkin genel sorunlar, şu şekilde sıralanabilir.

1. Sosyal yardımlara ilişkin çok fazla sayıda yasa vardır. Bu yasaların bir kısmı sosyal yardımlara ilişkin özel yasalardır. Bir kısmı ise çeşitli yasalar içinde yer alan özel hükümlerle taahhüt edilmiş yardımları içermekte ve bunlar sosyal yardım olarak adlandırılmaktadır.
2. Bu yasalar kapsamında yapılan yardımların isimleri sosyal yardım olmasına karşın, içerik yönünden sosyal yardım niteliğini taşımamaktadır. Örneğin, toplu sözleşmelerle iş akıtlarına bağlı olarak işçilere yapılan sosyal yardım ödenekleri, devlet memurlarına verilen çocuk yardımları gibi.
3. Bu yasal düzenlemelerin doğal sonucu olarak teşkilatlar gündeme gelmekte, bunda da sosyal yardım uygulayan çok fazla kurum ve kuruluşun varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu da uygulamada çok başlılığı ve hizmet tekrarlarını getirmektedir.
4. Bütün bunlara bağlı olarak her kurum kendi öz kaynakları ölçüsünde kaynak kullanmaktadır. Bu durum, bir yandan yardımlardan gerçek ihtiyaç sahiplerinin hiç ya da çok az yararlanmasına yol açarken, bir yandan da aynı kişilerin birkaç yerden yardım almalarına, yani; hizmet tekrarına ve kaynak israfına neden olmaktadır.

5. Sosyal yardımlardan yararlanan bireylere ilişkin bir merkezi bilgi ağı oluşturulamamıştır.
6. Her kurum veya kuruluşun yardımdan yararlanacak olanlara yönelik öncelikleri farklıdır. Ortak norm ve standartlar bulunmamaktadır.
7. Türkiye ölçeğinde mutlak yoksulluk sınırının bilimsel ölçütlere göre belirlenememiş olması, yardım yapan kuruluşların keyfiliğine yol açan bir uygulamayı beraberinde getirmektedir.

2.5. Sosyal Yardım Alanında Yapılması Gerekli Yasal Ve Kurumsal Düzenlemeler Ve Uygulanacak Politikalar

2.5.1. Kısa Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

1. Kısa dönemde, mevcut sosyal yardım kurumları hizmet sunulan grupların mağdur olmaması bakımından hizmetlerine devam etmelidir.
2. Sosyal yardım kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi zorunluluğu kaçınılmazdır. İşbirliğinin sağlanması durumunda ülke genelinde hizmetin kapsamı genişleyecektir.
3. Kısa dönemde işbirliğinin sağlanması için bir koordinatör kurul oluşturulmalıdır.
4. Yeni bir yapılanmaya kadar mevcut bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu'na, Emekli Sandığı (Yaşlılar Sosyal Güvenlik Dairesi Başkanlığı) da dahil edilerek koordinatör kurulun yapacağı görevleri, bu Kurulun yapması sağlanmalıdır.
5. İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Mütevelli Heyetlerinde SHÇEK İlçe Sosyal Hizmetler Müdürleri yer almalıdır.
6. SHÇEK ilçelerdeki örgütlenmesini tamamlayıncaya kadar, mütevelli heyetlerine ilgili il müdürlüklerinden kuruluş müdürü ya da sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
7. Ülkenin Avrupa Birliğine uyum süreci, sosyal yardımların uluslararası norm ve standartlara uygun hale getirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımları sunan her kurumun sosyal yardım uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarını istihdam ederek, yardım kararlarının mesleki ilkelere uygun alınması olanağı yaratılmalıdır.

8. 2000 yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair "Bakanlar Kurulu Kararında, Sosyal Güvenlik Reformu Hukuki ve Kurumsal Düzenleme kısmında; " yoksulluğun azaltılması ve sosyal yardım ve hizmetlerde ortak norm ve standartların oluşturulması ve kaynakların etkin kullanımını temin etmek amacıyla söz konusu sistemin yeniden yapılandırılmasına yönelik mevzuat hazırlık çalışmalarını başlatmak üzere görevlendirilmiş olan SHÇEK Genel Müdürlüğü, bu yöndeki çalışmalarını bir an önce sonuçlandırmalıdır.

2.5.2. Uzun Dönemde Yapılması Gereken Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

1. Türkiye’de sosyal yardım programlarının ulusal düzeyde planlanabilmesi ve kurumların kendi kararlarına, anlayışlarına ve başarılarına dayanmayan rasyonel bir görev bölüşümünün düzenlenebilmesi amacıyla, yeni gelişmelerin ve deneyimlerin ışığında, 3294, 2828, 2022, 3816 sayılı yasaların sosyal yardım uygulamasına ilişkin bölümleri yeniden düzenlenerek temel bir “Sosyal Yardım Yasası” hazırlanmalıdır.
2. Türkiye’de sosyal yardım hizmetlerini planlayıp, koordine edecek ve bütünleştirecek bir örgütsel yapı oluşturulmalıdır. Bu örgütsel yapı, sosyal hizmetlerle aynı kurumsal bütünlük içinde işlevsel olacak bir örgütlenme anlayışı içinde düşünülmelidir.
3. Sosyal yardımların sürekli değişkenlik gösteren yapısı ve özellikleri nedeniyle uygulamaları periyodik şekilde analiz etmeye yönelik çalışmalara ve personelin hizmet motivasyonunu yükseltecek eğitim çalışmalarına önem verilmelidir.
4. Sosyal yardımların yapılmasında ölçü olarak alınacak ve uygulayıcılara hareket esnekliği yaratacak bir yoksulluk çizgisi (asgari gelir güvencesi sınırı) belirlenmeli; bu çizgi, yoksulluğa neden olan ve yoksulluğun sürmesine yol açan mutlak ve yerel koşullara göre görece ölçütleri kapsamalıdır.
5. Sosyal yardımın miktarı, asgari yaşam düzeyini sağlamalı ve genişleme stratejisinde yoksulluk açısından en riskli gruplara öncelik verilmelidir.
6. Sosyal yardımlara ayrılan kaynağı eriten iki önemli sosyal risk vardır. Bunlar sağlık gereksinimleri ve işsizliktir. Bu riskleri karşılayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
7. Sosyal yardımlar, işsizlik ve istihdam konularından ayrı düşünülemeyeceği için çalışabilecek durumda olan yoksulların mutlaka çalıştırılması, özelleştirmeler yoluyla insanların işsiz bırakılmaması, iş

bulma ve yerleştirme programlarına ağırlık verilmesi , rasyonel ve kalıcı çözümlerin yaratılması bakımından önemlidir. Ekonominin bunalım ve kriz dönemleri, yoksulluğun da büyük boyutlara ulaştığı dönemlerdir. Bu nedenle mutlak yoksulluğun önlenmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi, refah çizgisinin yukarıya çekilmesi ve kalkınmanın "insani" boyutu gözden uzak tutulmamalıdır.

III. BÖLÜM : GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmetler ve yardımların, Türkiye'deki durumuna bir bütün olarak bakıldığında, gerek mevzuat gerek uygulama bakımından önemli ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir.

Başta, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu ve bu Kanun ile kurulan katma bütçeli tüzel kişilikli "Sosyal Hizmetler Kurumu" olmak üzere, genel veya yerel yönetimler bünyesinde pek çok hukuksal/yönetimsel düzenleme yapıldığı ve uygulayıcı birimler oluşturulduğu bilinmektedir.

SHÇEK Genel Müdürlüğü, sosyal hizmetlerin ulusal düzeyde planlanması, uygulanması, koordine edilmesi ve denetlenmesinden sorumlu temel kamu kurumu görünümündedir. 2828 sayılı Kanun ile oluşturulan ve Başbakanın başkanlığı altında toplanması gereken Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu da, SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün uygulamaya yönelik sorumluluğunu pekiştiren üst düzey bir istişari birim olarak sistemde yerini almıştır.

2828 sayılı Kanun'un gerek Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu gerek SHÇEK Genel Müdürlüğü ile oluşturduğu bu danışma-yürütme düzeni, sosyal hizmetler ve yardımların, ulusal düzeyde sistemleştirilmesini sağlayabilecek gerekli bütün hukuksal ve işlevsel yetkiye sahip olması bakımından dikkat çekicidir.

Sosyal hizmetlere ilişkin uygulama alanına bakıldığında, Türkiye'de 1983 öncesinde yaşanan dağınıklık ve kopukluğun bugünkü sistemde tekrar oluşmakta olduğu görülmektedir. 1983 öncesinde sosyal hizmetler, çeşitli kamu idareleri ve kurumları, özel hukuk tüzel kişilikleri tarafından birbirinden bağımsız, farklı statü, anlayış ve standartlarda, otorite boşluğuna yol açacak tarzda yürütülürken, 27 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 sayılı Kanun ile bu parçalanmanın giderilmesi yasal bir zemine oturtulmuş idi. Ancak, 1980'li yılların ikinci yarısından sonra başladığı gözlenen gelişmeler, sistemin bütünlüğünün sürdürülmesinde bir geriye dönüşün ilk işaretlerini vermiştir. Günümüzdeki, sosyal hizmetler yönetim ve uygulama sisteminde tekrar oluşmaya başladığı görülen bu dağınıklığın, sosyal hizmetlerin bütünlüğünü ve etkinliğini zaafiyete uğratacağı göz önüne alınırsa, bütünleşme yönünde çareler aramanın yararı büyük olacaktır. Kısa vadede, bu zaafiyeti önlemenin yolu, kuşkusuz, mevcut sistemde yer alan kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişilikleri arasında güçlü bir işbirliği ve eşgüdümün sağlanması ile gerçekleşebilecektir.

Sosyal hizmetler açısından, uygulamada verimliliği artıracak unsurlardan birinin de, nitelikli insan gücü olduğu açıktır. Bu alandaki eksiklikğin, 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi'nin (bugünkü Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nun) kurulması ve 1965 yılında ilk sosyal hizmet uzmanlarının mezun olmasıyla çözümlenmesi düşünülmüş ise de, alandaki sosyal hizmet uzmanı ve diğer

profesyonel eleman açığı henüz kapatılamamıştır. Bu durum, hizmetlerin niteliğini de olumsuz yönde etkilemekte, hizmet kalitesinin tüm çabalara karşın geliştirilmesi kalıcı kılınamamaktadır.

Bütün bu görüşlerden hareketle, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde aşağıdaki ilkeler ve önlemler doğrultusunda, hukuki veya kurumsal düzenlemeler yapılması uygun ve yararlı görülmektedir. Şöyle ki;

1- Sosyal hizmetlerin misyonunun, amaç, işlev ve örgütlenme tarzının, gelecekte daha üst düzeye çıkartılabilmesi ve daha etkili bir işleyişe kavuşturulması için yeniden düzenlenmesini ve yenilenmesini gerçekleştirmek amacıyla “sosyal hizmetler master planı” hazırlanmasına başlamalı ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde mutlaka bitirilmesini sağlamalıdır. Sosyal hizmetler master planı, ülkenin genelinde, bölgesel farklılıklar da göz önünde tutularak il il gelişmenin yönü ve düzeyinin belirlenmesinin, kaynakların daha etkili bir biçimde kullanılmasının sağlanması açısından önemli görülmektedir.

2- Sosyal hizmetlerin ulusal düzeyde planlanması, işbirliği ve koordinasyon olanaklarının araştırılması ve geliştirilmesi amacıyla, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu ile kurulan Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu’nun yasal danışmanlık görevlerini etkili şekilde yerine getirmesi ve alınan kararların takibi için gerekli yönetsel çalışmalara önem ve ağırlık verilmesi sağlanmalıdır.

3- Sosyal hizmetlerin iller bazında koordine edilebilmesi için, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu ile oluşturulan İl Sosyal Hizmetler Kurulu’nun, bütün illerde aynı etkililik ve süreklilik içinde çalışması ve alınan kararların takibi için gerekli yönetsel önlemler alınmalıdır.

4- Sosyal hizmetlerin en küçük yerleşim birimlerine de hızlı ve etkili şekilde ulaşabilmesi için, başta büyükşehirler ve afet geçirmiş bölgeler olmak üzere; belirli bir program dahilinde, ilçe sosyal hizmetler müdürlüklerinin kurulmasına başlanmalıdır.

5- SHÇEK İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinin 2828 sayılı Kanunun ruhuna ve amir hükümlerine uygun olarak daha da güçlendirilmesi ve kalifiye elemanlarla takviye edilmesi sağlanmalıdır.

6- Sosyal hizmetlerin, en yaygın ve yoğun şekilde sunulmasında ayrı bir konuma sahip olan toplum merkezlerinin, başta büyük şehirlerin gecekondu semtlerini hedefleyecek şekilde kurulması ve gerek nicel gerek nitel yönlerden geliştirilmesi özel bir önemle ele alınmalıdır.

7- Türkiye’de sosyal hizmetler alanında temel insangücü kaynağını yetiştiren tek yükseköğretim kurumu olan Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nun akademik yapısının geliştirilerek “Fakülte”ye dönüştürülmesi ve diğer üniversite bünyelerinde de sosyal hizmet eğitiminin başlatılmasına öncülük etmesi sağlanmalıdır.

8- İhtiyaç gruplarına yönelik sosyal hizmetlerin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi çalışmalarına özel bir önem verilmeli ve hizmet anlayışının çağdaş görüşler doğrultusunda geliştirilmesi sağlanmalıdır.

9- Sosyal hizmetlerin, özellikle geri kalmış yörelerimizin toplumsal kalkınma ve değişme yönündeki işlevlerini daha etkili kılmak için gerekli yasal, yönetsel ve finansal yönden desteklenmesi ve güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

10- Sosyal yardımlar alanındaki uygulamaya açıklık getirmeye, ulusal düzeyde inceleme ve değerlendirme ölçütleri geliştirmeye, yardımların alt ve üst sınırları için gerekli genel kuralları belirlemeye; genel ve yerel yönetimler ile gönüllü kuruluşlara düşen görev ve sorumlulukları açıklığa kavuşturmaya ve sosyal yardımlarla ilgili hukuksal boşlukları doldurmaya yönelik bir “Sosyal Yardımlar Temel Kanunu” için gerekli çalışmalara başlanmalıdır.